
LÁTÁSSÉRÜLT FELNÖTTEK OLVASÁSI SZOKÁSAI HEVES MEGYÉBEN

BAJZÁTNÉ TÓTH ZSÓFIA ESZTER¹

TARTALMI ÖSSZEFOGLALÓ

ESZTER ZSÓFIA TÓTH BAJZÁT: READING HABITS OF VISUALLY IMPAIRED ADULTS IN HEVES COUNTY

Visual impairment is defined by a Hungarian government decree, compatible with the 2006 WHO definition. In Hungary there are 86 000 visual impaired persons, their interests are represented by a national organization, and they are supported by foundations too. Some of the blinds use Braille writing system and visual impaired persons like using technical tools. The second half of the study is a survey of reading habits. In Heves County, visually impaired adults – 12 men and 15 women, the average age was 46 years – filled in a questionnaire. Summarizing the most important results of the study: 14 persons spend reading 1-2 hours or more per day. The most popular titles come from the following genres: belles-lettres, adventure, romance and detective fiction. They read at least as much fiction as online materials. 59% of respondents use a mobile phone or tablet to read, while 52% used a computer, 44% used an audiobook, 3 people used flatbed writing and 1 person reads Braille. 44% did not use library services at all in the last year, and 3–3 people answered that they used the opportunity monthly, semi-annually, annually.

BEVEZETÉS

A többségi társadalom embere számára természetes, hogy a mindennapok során számtalan írott információval találkozunk, ezeket könnyedén feldolgozza, értelmzi. Általánosan elmondható, hogy az írott szöveg a tájékozódás egyik alapvető eszköze. Az olvasás és az értő olvasás fejlesztése kulcsfontosságú feladata az iskoláknak, az intézményi rendszer már kisgyermekkorban elkezdni ennek a készségnek a meg-
alapozását. Kultúránk szerves részét képezi az olvasás, melynek célja nem csupán az információszerzés, hanem a szórakozás is. Ennek egyik támogató szerve maga

---

¹ Bajzátné Tóth Zsófia Eszter gyógypedagógus, Egri Mlinkó István Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény, Óvoda, Általános Iskola és Kollégium, Eger

a könyvtár, mely gyűjteményének közrebocsátásával hozzájárul az információáramláshoz.

Vak, illetve gyengénlátó társaink számára az olvasás fogalma és módja átértelmeződik, de nem marad ki az életükből. A technika jóvoltából számos lehetőség adódik számukra az írott információk önálló feldolgozására. Az írott tartalmakat szolgáltató intézményeknek és vállalatoknak azonban tudatosan kell figyelmet fordítani arra, hogy látássérült társaink számára is fogyasztható formában is közvétegyék a szövegeket. Ez nem csupán etikai okokból szükséges, hanem a Magyarország által is aláírt és ratifikált *A fogyatékossggal élők jogairól szóló egyezmény* címet viselő *Egyesült Nemzetek Szervezete* (ENSZ) dokumentum értelmében kötelesség is.² Ez magában foglalja a könyvtárak szolgáltatási kötelezettségét is. De vajon a látási fogyatékossggal élők használják-e, kihasználják-e a könyvtárak által nyújtott lehetőségeket?

Kutatásom célja a látássérüléssel élő felnőttek olvasási szokásainak feltérképezése, beleértve a könyvtár- és internethasználatot is, nem csupán az irodalom olvasását véve figyelembe.

Munkám során feltételezem, hogy az olvasott szövegek műfaját és témáját tekintve a látó felnőttek olvasási szokásaihoz hasonlatos mintázatot kapunk. Milyen eszközöket használnak leginkább a látássérültek az olvasáshoz? Élnek-e a közgyűjtemények által nyújtott lehetőségekkel? Milyen segítséget szeretnének a könyvtáraktól? Mennyire hódít teret a modern technika, illetve milyen mértékben könnyíti meg az életüket? Ezekre a kérdésekre keresem a választ, az általam készített kérdőív, valamint korábbi kutatások eredményeire támaszkodva.

A LÁTÁSSÉRÜLT SZEMÉLYEK

Fogyatékossgkép a múltban

Noha a fogyatékossg történeti kutatását a források hiánya és hiányosságai erősen korlátozza, mégis leszögezhető a tény, miszerint a fogyatékossg egyidős az emberiséggel. Általánosan elfogadott az a feltételezés, hogy már az őskorban is születhettek sérült csecsemők, illetve szenvedhettek az emberek olyan betegségben, érthette őket olyan sérülés, mely fogyatékossghoz vezethetett. Ezzel párhuzamosan tisztában vagyunk azzal is, hogy feltehetőleg a súlyosabb esetekben – főként az újszülöttek – nem maradhattak életben a megfelelő ellátás hiányában, így az adott közösségen belüli arányuk igen minimálisnak tekinthető.

Feltételezhető, hogy a látássérülés különböző formái is megjelentek az emberiség története során. A látásukban részben vagy egészben korlátozott személyek megíté-

---

² *A fogyatékossggal élő személyek jogairól szóló egyezmény* teljes hivatalos szövege letölthető az ENSZ hivatalos weboldaláról: <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html#Fulltext>

lése koronként, társadalmanként eltérő volt. Míg az *Ószövetség* szövegeiben a fogyatékoság Isten büntetése, és *Mezopotámiában* egy ékírásos feljegyzés szerint a vakok szenvedést hoznak magukkal,³ addig az ókori görög felfogás szerint a fizikai látásukat elvesztett személyek tisztábban látnak lelki szemüket használva; az irodalomban többnyire jósként szerepelnek.⁴ A középkori *Európában* a látássérültek, néhány kivételtől eltekintve, a társadalom peremére szorultak. A 14. századtól találhatók olyan írások, melyek egy-egy vak személy kiemelkedő tehetségéről, és a neki vagy általa szerkesztett olvasást és szemléltetést segítő segédeszközről adnak tanúságot. Végül a 19. században az általánossá váló tankötelezettség az, mely tágabb teret nyit az intézményi oktatásnak a látássérült személyek számára. Hazánkban 1825-ben kezdődött meg a vak gyermekek intézeti nevelése.⁵

Általánosságban elmondható, hogy ma a látássérült személyekről a többségi társadalom tagjai pozitív képet alakítanak ki – muzikálisak, magas nyelvi intelligenciájúak, finom lelkűek. Ez a pozitív társadalmi magatartás azonban – más fogyatékoságtípusok esetében is – olykor felszínes, valóságos élethelyzetekben elutasított lehet a sérült ember, vegyük csak a munkavállalást vagy a párválasztást példaként.⁶

A látássérülés fogalmi meghatározása

Ahhoz, hogy a látássérült populációt megvizsgálhassuk, tisztában kell lennünk azzal, hogy pontosan kik tartoznak ebbe a csoportba. A látássérülés fogalma függ attól, kik, milyen célból és szempontból határozták meg azt. Míg orvosi értelemben minden olyan személy látássérültnek számít, akinek a látásélessége tartósan eltér a normálistól, addig pedagógiai értelemben az a személy tartozik ebbe a körbe, akinek a látásvesztésének mértéke okán speciális eszközökre és módszerekre van szüksége a fejlődéshez, ismeretszerzéshez, mindennapi élethez. Szociológiai értelemben *Bánfalvy Csaba* megkülönböztet abszolút és relatív fogyatékoságot, mely közül az első a diagnosztikai szinten meghatározott fogyatékoság mértéke, a relatív fogyatékoság pedig a mindennapi élet során fellépő helyzetek tükrében vizsgálható.⁷ Az a személy, aki orvosi (abszolút) értelemben aliglátónak minősül, előfordulhat, hogy bizonyos helyzetekben, például ismerős helyszínen vagy szituációban gyengénlátók által alkalmazott technikákat használ (relatív értelmezés).

Az évek során számos definíció keletkezett, melyet orvosok, gyógypedagógusok vagy akár a törvényhozók alkottak meg. Ezek közül jelen dolgozatban három felnőttekre (is) vonatkozó meghatározást kívánok idézni.

Hazánkban a nem oktatási szempontú fogyatékoságmeghatározásokat a „141/2000. (VIII. 9.) Korm. rendelet a súlyos fogyatékoság minősítésének és

³ Kőszeghy – Parragh (2004) p. 520.

⁴ Pajor (2017) p. 152.

⁵ Pajor (2017) p. 153–155.

⁶ Pajor (2017) p. 155.

⁷ Pajor (2017) p. 30.

felülvizsgálatának, valamint a fogyatékosági támogatás folyósításának szabályairól” című dokumentum melléklete tartalmazza. Ez így fogalmaz:

- „1. Látási fogyatékosnak azt a személyt kell tekinteni,
- a) akinek látóélessége megfelelő korrekcióval,
  - aa) mindkét szemén 5/70,
  - ab) az egyik szemén 5/50, a másik szemén három méterről olvas ujjakat,
  - ac) az egyik szemén 5/40, a másik szemén fényérzékelés nincs, vagy a másik szeme hiányzik; rövidlátás esetén – a fenti látóélesség értékeitől függetlenül – csak az jogosult a fogyatékosági támogatásra, akinek közeli látóélessége Csapody V.,⁸ vagy annál rosszabb, vagy
  - b) akinek látótere mindkét oldalon körkörösén húsz foknál szűkebb.
- A szürkehályog műtéttel való gyógyíthatósága kérdésében a megyei, fővárosi vezető szemész szakorvos állásfoglalása az irányadó. Fogyatékosági támogatásra az a személy jogosult, akinek műtéti gyógyítását a szakorvos nem tartja indokoltnak, mivel a műtéti beavatkozástól állapotjavulás nem várható.”⁹

A definíció csupán az orvosi eszközökkel objektív módon mérhető látásvesztést veszi figyelembe. Ezt a szemléletmódot követi az *Egészségügyi Világszervezet* (WHO) is, mely 2006-ban úgy fogalmazott: „A látássérülés 5 kategóriát tartalmaz, amelyek két csoportba sorolhatóak. A mérsékelt és súlyos látássérülés a gyengénlátás két kategóriája, ahol a látóélesség 0,3 és 0,05 vízus közé esik. A vakság három kategóriát tartalmaz, ahol a látóélesség 0,05 vízusérték alatti, vagy a centrális látótér 10°, illetve annál kevesebb. A látóélesség és a látótér mindig a maximálisan korrigált jobbik szemén mért érték.”¹⁰

Az ezekhez hasonló orvosi szemléletű, deficit alapú megfogalmazásokat az utóbbi években számos kritika érte. A merev kategóriákba sorolás a hétköznapi életben néha életszerűtlen, ez leginkább az oktatás során bukik a felszínre. Visszautalva a *Bánfalvy Csaba* által megfogalmazott abszolút és relatív fogyatékosagra, bizonyos helyzetekben nagyon sok múlik azon, hogy relatív tekintetben az adott személy hogyan használja ki a képességeit, készségeit, hogyan korrigálja fogyatékoságát.

Éppen ezért születtek meg az úgynevezett funkcionális definíciók, melyek nem a látássérülés mértékére, hanem sokkal inkább a mindennapi életben felmerülő

⁸ *Csapody István* (1892–1970) szemészorvos, kiegészítette édesapja, *Csapodi István* (1856–1912) olvasópróbáit (Csapodi I.: Látás-próbák). (Magyar Életrajzi Lexikon – Arcanum; <https://www.arcanum.hu/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-élettrajzi-lexikon-7428D/c-cs-74E9A/csapody-istvan-74F3F/>) Az általuk kidolgozott Csapody-táblákat a mai napig használják a közeli látóélesség vizsgálatára. A vizsgált személy 25 cm távolságra tartja a táblát; közeli látóélessége az az érték, amelyhez tartozó szöveget folyamatosan képes olvasni. A Csapody-olvasótábla szöveges részei mellett I–XIII-as számozás látható. Minden szövegnagyság bizonyos látóélességnek felel meg. A Csapody V. az újságok nyomtatásakor használt betűméret. (Gombás (2016) p. 33.)

⁹ 141/2000. (VIII. 9.) Korm. rendelet a súlyos fogyatékoság minősítésének és felülvizsgálatának, valamint a fogyatékosági támogatás folyósításának szabályairól

¹⁰ Pajor (2017) p. 38.

akadályokra, valamint a lehetséges rehabilitációra fókuszálnak. *Renate Walthes*¹¹ 2003-ban így fogalmazott: „Látássérült személy az, aki látása miatt korlátozott az alábbi funkciók:

- információszerzés,
- mozgás és tájékozódás – közlekedés,
- önellátás – mindennapos tevékenységek,
- tanulás,
- munkába állás valamelyikének elvégzésében.”

Az ehhez hasonló funkcionális és rehabilitációs szemléletű definíciók nem csupán a merev kategóriák megbontása miatt életszerűbbek, hanem azért is, mert nem az egészségügyi szempontú fogyatékoságot emelik ki, hanem azt, hogy a személy adott pillanatban mérhető látásállapota milyen következményekkel jár, illetve mire van szüksége ahhoz, hogy a mindennapokban önállóan boldoguljon.¹²

Szám adatok a látássérült populációról

A látássérült személyek számát az egész bolygó tekintetében csak megbecsülni lehet, hiszen nem minden ország szolgált (valós) adatokat az állampolgáiról, de figyelembe kell venni az eltérő, törvényileg is használt definíciókat, valamint azt, hogy a különböző fogyatékoságok tekintetében az adatok többnyire önbevalláson alapulnak. A WHO 2019 októberében a hivatalos honlapján közreadott egy cikket, mely szerint a világon 2,2 milliárdra tehető azon emberek száma, akik valamilyen szintű látásvesztésben szenvednek. Ebből kb. 1 milliárd eset megelőzhető lett volna, illetve kezeletlen.¹³ Ebbe az ijesztően nagy számban feltehetőleg beletartoznak azok is, akik életvitelét a csökkent látásélesség jelentősen nem befolyásolja (például a kisebb dioptriájú szemüveget viselők). A 2010-ben elkészült világszintű felmérés szerint a látássérültek száma 285,4 millió (az akkori 6,7 milliárdos össznépesség 4,24%-a), ebből 39,4 millió személy vak (az össznépesség 0,58%-a).¹⁴ Az azóta eltelt tíz évről pontos szám adatok nem állnak rendelkezésünkre, viszont bizakodásra ad okot az a tény, hogy a WHO egy hosszútávú, 2014–2019 között végrehajtandó globális akciótervet dolgozott ki a látássérülés, illetve a vakság terjedésének megakadályozására, prevenciójára.¹⁵

Hazánkban a *Központi Statisztikai Hivatal* (KSH) által koordinált és feldolgozott, tízévente esedékes, kötelező érvényű népszámlálási kérdőívek adatai megközelítően pontos képet adnak a magyarországi helyzetről. Fontos tudni azonban, hogy

¹¹ Idézi Pajor (2017) 40

¹² Pajor (2017) p. 40.

¹³ WHO hivatalos honlapja, <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/blindness-and-visual-impairment>

¹⁴ Pascolini–Mariotti (2012) p. 5.

¹⁵ WHO hivatalos honlapja, <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/blindness-and-visual-impairment>

a fogyatékosra vonatkozó adatok megadása önkéntes. Az utolsó, 2011-ben lefolytatott teljes körű népszámlálás óta eltelt időszokról csupán megközelítő adatokkal tud szolgálni a KSH a fogyatékossgal élők számának tekintetében az őket, valamint a tartósan beteg személyeket támogató és nyilvántartó hivatalok információi alapján.

A hivatal által közreadott adatok szerint 2011-ben a fogyatékossgal élő személyek száma összesen 490 578 fő, ebből 85 746 fő látássérült (vak, gyengénlátó, aliglátó vagy siketvak), mely a sérüléssel élő populáció 17,5%-a, a teljes magyarországi népesség 0,86%-a. A látássérült személyek 95,5%-a 20 év feletti, az idősebbek vonatkozásában egyre magasabb számadatokat látunk; az érintett populáció 76,3%-a 50 évesnél idősebb. A 2011-es statisztikák adatai alapján a vizsgált népességcsoport létszáma jelentősen kevesebb, mint a 2001-ben lezajlott népszámlálás során felmért 577 006 fő (fogyatékossgal élők összesen), illetve 106 575 fő látássérült (gyengénlátó, egyik szemére vak, vak).¹⁶

Heves megyében például a fogyatékossgal élők száma 17 382 fő, ebből 3 102 fő látássérült személy (vak, gyengénlátó, aliglátó vagy siketvak) a 2011-es felmérések szerint. Ez a megyében élő sérült személyek 17,9%-át, a látássérüléssel élő populáció 3,6%-át teszi ki, illetve Heves megye lakosainak 1%-át képezi. A látássérült személyek 94,7%-a 20 év feletti, 78,2% pedig betöltötte 50. életévét.¹⁷

A WHO vizsgálatai szerint a látássérülések fő kórokai az alacsonyabb és nagyobb jövedelmű országokban eltérőek, de a 2016-os adatok alapján elmondható, hogy világszerte a vezető ok a szürkehályog (cataracta), valamint a zöldhályog (glaucoma). Míg az alacsony jövedelmű országokban a műtetlen/kezeletlen szürkehályog megbetegedések a látássérülések feléért felelősek, valamint magas a kezeletlen fénytörési hibák miatti sérült látásállapotok száma, addig a magasabb jövedelmű országokban a gyermekeknél a kortikális (agy eredetű) látássérülés és a koraszülöttek ideghártya-károsodása (latinul: retinopathia prematurorum, rövidítve ROP) a vezető ok, míg a felnőtteknél a zöldhályog és a cukorbetegség következtében kialakult látásromlás (diabetheses retinopathia) fordul elő leggyakrabban.¹⁸

Érdekvédelmi szervezetek

Hazánkban a látássérült személyek rehabilitációját és érdekvédelmét több szervezet is céljával tűzte ki.

Az 1918-ban alakult Vakok Szövetsége több névváltást követően ma *Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége* (MVGYOSZ) néven működik. Alapítói

¹⁶ A fogyatékossgal, illetve látássérüléssel élők száma csökkenésének több oka lehet (javuló egészségügyi ellátás, általános népességfogyás, elhallgatott információk stb.), ám ennek részletes vizsgálata nem tartozik szorosan a témánkhoz.

¹⁷ A Központi Statisztikai Hivatal honlapján, http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_fogyatekossag oldalon található országos adatokra vonatkozó 11.01.01 és 04.01.01.01 számú táblák, valamint http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_teruleti_10 Heves megyei adatokra vonatkozó 10.1.1.1.1 és 10.2.1.8.1 számú táblák alapján

¹⁸ Pajor (2017) p. 57.

azon értelmiségi férfiak voltak, akik az I. világháború során veszítették el látásukat, és akik maguk szerettek volna javítani a vakok helyzetén. Eleinte főleg a fővárosban fejtette ki tevékenységét a szövetség, majd idővel a megyei szinteken létrejött szervezetekkel együttesen országos szövetséggé alakult. 1960 óta vesz fel tagjai közé gyengénlátó személyeket, de csak 1990-ben vette fel ma is használatos nevét. A megyei szinten létrejött szervezetek a 2000-es évek elején alakultak önálló egyesületekké, így ma az országos szerv jogi személyiségű tagjai.

A szövetség az érdekvédelmi tevékenység mellett, melynek eredményei többek között az utazási kedvezményekben, a védett munkahelyek megalakulásában vagy épp a látássérülteknek jobban kedvező munkaügyi szabályozásokban öltenek testet, még számos területen foglalkozik tagjaival. Az egyesület saját kórusal (*Homérosz Kórus*), folyóirattal (*Vakok Világa*), könyvtárral (*Louis Braille-könyvtár*, *Bodor Tibor Hangoskönyvtára*) és nyomdával is rendelkezik, emellett többek közt képzésekkel, sportkörökkel, tanfolyamokkal, vakvezetőkutya-képzéssel, segédeszközbolttal és jogsegélyszolgálatl is támogatja tagjait.¹⁹

A Szövetség jelenleg 17 megyei és 5 regionális tagegyesülettel rendelkezik.²⁰

Az egri központú *Vakok és Gyengénlátók Heves Megyei Egyesülete* 1965 óta működik. Jelenleg a tagok száma 313 fő, köztük gyermek és időskorú egyaránt megtalálható, többségük 50 év feletti. Tevékenységei közé tartozik a segédeszközök bemutatása, beszerzésük megsegítése, a *Vakok Állami Intézetének* munkatársai segítségével különféle rehabilitációs célú foglalkozások tartása, (szintén látássérült) szakember vezette csoportterápia által pszichológiai megsegítés, illetve az érdekképviseleti feladatok ellátása mellett különféle szabadidős programokat, klubokat szervez a tagok számára. Az egyesületen belül működik egy 80 fős gyöngyösi csoport, mely önálló közösséget alkot.

A látássérült személyek ügyével, habilitációjával/rehabilitációjával, az érintett személyek életminőségének javításával még számos kisebb-nagyobb szervezet és egyesület foglalkozik. A teljesség igénye nélkül néhány példa ezekre:

- *Vakok Állami Intézete* (VÁI): 16. életévüket betöltött látássérült személyek számára nyújt komplex rehabilitációs szolgáltatásokat, segíti a fogyatékosággal élő személyek esélyegyenlőségének érvényesülését. Az ápolást-gondozást nyújtó intézményegység mellett az intézet része az Elemi Rehabilitációs Centrum (ERC), mely többek közt az optikai segédeszközökkel támogatott olvasás mellett a tapintható írás-olvasás elsajátítását is lehetővé teszi. Igény szerint informatikai tanfolyamot, foglalkozásrehabilitációs tanácsadásokat is biztosít.

¹⁹ Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége, <https://www.mvgyosz.hu/tudjon-meg-tobbet-hu/mult-jelen-jovo/>

²⁰ Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetségének tagegyesületi listája, <https://www.mvgyosz.hu/kapcsolat/tag egyesuletek/>

- *Látássérült Személyek Rehabilitációját Szolgáló Egyesület (LÁRESZ):* Eredetileg a terület szakembereit egyesítő szervezatként alakult, ma már a látássérült személyek érdekében is fellép.
- *Fehér Bot Alapítvány:* A debreceni székhelyű szervezet elsősorban látássérült (vak, gyengénlátó) emberek, illetőleg más fogyatékkal élő személyek társadalmi integrációjának, esélyegyenlőségének elősegítését, valamint lakóhelyi rehabilitációjának és művelődésének támogatását tűzte ki céljául.
- *Ki-Látás Közhasznú Alapítvány:* 2007-ben jött létre felnőtt látássérült személyek önálló életvitelének kialakítása, a társadalomba való beilleszkedésének és sikeres munkába állásának megsegítése céljából. Tevékenységét a Dél-dunántúli régióban fejti ki.
- *Informatika a Látássérültekért Alapítvány (INFOALAP):* Az MGVYOSZ alapította 2000-ben azzal a céllal, hogy a Magyarországon élő látássérült embereket a szükséges segédeszköz-szoftverekkel ellátott, korszerű számítógépes rendszerekhez juttassa, az informatikai eszközök révén támogassa az érintettek sikeres részvételét az oktatásban és a munkaerőpiacon, illetve segítse a kulturálódást, szabadidős kikapcsolódást.
- *Siketvakok Országos Egyesülete (SVOE):* Az egyesület célja a siketvak személyek felkutatása, életminőségük vizsgálata, az érintett gyermekek és felnőttek érdekképviselése, emellett személyi segítséget, tolmácsolást, személyi kísérést, valamint rehabilitációs szolgáltatásokat biztosít.²¹

A LÁTÁSSÉRÜLT SZEMÉLYEK OLVASÁSI MÓDJAI

Egy látássérült személy által választott olvasási technika és eszköz a látássérülés mértékén túl függ annak kórokától, jellegzetességeitől, valamint kialakulásának idejétől, de fontos tényező az adott személy életkora és korábbi tapasztalatai is. Az alábbiakban a látássérültek által alkalmazott módokat kívánom röviden ismertetni.

Tapintható írásrendszerek

A tapintható írásról a legtöbb ember a Braille-írásra asszociál, pedig a történelem során számos kísérlet született az írás tapinthatóvá tételének érdekében. Mindegyik lényege, hogy a szöveg a hordozóanyag felületéből kidomborodva a taktilis úton érzékelhetővé váljon. Megkülönböztetünk vonalrendszerű és pontrendszerű tapintható írásokat, valamint az egyéb írásrendszereket.

---

²¹ Pajor (2017) p. 193–196.

A vonalrendszerű írások alapját a vonalelemek képzik, a latin betűkből indulnak ki. Emiatt a látók számára könnyebben olvashatók, viszont a látássérültek számára kevésbé alkalmas, mert nem alkalmazkodnak a taktilis észlelés sajátosságaihoz. A pontrendszerű írások – eltérve a latin karakterek alapjaitól: pontok strukturált rendszerei – a látók számára kevésbé értelmezhető a kódrendszer ismerete nélkül. A látássérültek számára viszont alkalmasabb, hiszen a taktilis észlelés sajátosságaihoz igazítva szerkesztették meg ezeket.²²

A tapintható írás kidolgozásának első kísérletei a vonalrendszerű írások sorába tartoztak, megszerkesztőik dolgoztak többek között fára, különböző fémekre, illetve viaszra. *Valentin Haüy* pedig – aki a világon elsőként Párizsban szervezte meg a vakok számára kialakított iskolát 1784-ben – latinbetűs könyveket adott ki dombornyomással, fekete betűkkel, így téve olvashatóvá azokat a vakok és a látók számára egyaránt.²³

Több vonalrendszerű írásrendszer is létezett Európában, mely stilizálta a latin karaktereket. Ezek közül a *William Moon* által 1847-ben bemutatott Moon-írásrendszer az, melyet az angolszász országokban ma is előszeretettel alkalmaznak, főként Nagy-Britanniában közkedvelt. Az írás kilenc alapkarakterből építi fel az angol ábécé 26 betűjét. Időskorban látásukat veszített, vagy taktilis, motoros problémákkal küzdő személyek számára a szakemberek szerint különösen ajánlott, egyszerű, logikus felépítése, a karakterek jó megkülönböztethetősége és megjegyezhetősége miatt. Hazánkban jelenleg a *Vakok Állami Intézetének* keretein belül működő *Elemi Rehabilitációs Centrum*ban sajátítható el.²⁴

A pontrendszerű írások közül a legismertebb és legelterjedtebb a már korábban is említett Braille-írás. A rendszer alapját *Charles Barbier* dolgozta ki 1810 körül a francia hadsereg számára. A szonográfának elnevezett írásrendszer azonban nem lelt népszerűsége a katonák között, így Barbier 1821-ben felajánlotta a vak emberek számára is. Munkáját bemutatta a párizsi vakok intézetében, ahol a gyermekkorában megvakult Louis Braille is tanult. A pontírást elkezdték az iskolában is alkalmazni kiegészítő módszerként, ahol Braille a rendszer hibáit kijavítva három év alatt kidolgozta a róla elnevezett, ma is használatos egyszerűbb, logikusabb pontírási rendszert. Később kottarendszert és matematikai szimbólumrendszert is alkotott. Az írásrendszert korán alkalmazni kezdték az oktatásban, ám hivatalosan csak megalkotója halála után két évvel, 1854-ben ismerte el a francia állam.²⁵ Magyarországra *dr. Mihályik Sidor* 1860-ban hozta el azzal a céllal, hogy bevezeti az oktatásban, de terve akkor nem sikerült. Hazánkban az írást csak 1893-ban vezette be hivatalosan *Lovács József*, aki egyike volt azoknak, akik megpróbálkoztak a magyar nyelv sajátosságaihoz igazítani az írást. A számos kísérlet közül végül a minisztérium 1897-ben fogadta el a *Mihalik Lajos* által kidolgozott pontrendszert, melyen

²² Pajor (2009) p. 5.

²³ Pajor (2009) p. 8.

²⁴ Pajor (2009) p. 70–72.

²⁵ Pajor (2009) p. 15–21.

azóta is több apró módosítás történt.²⁶ Utoljára 2016-ban eszközöltek kisebb finomításokat, mely a hangzókat nem, csupán az írásjeleket (zárójel, idézőjel, kiemelője stb.), illetve egyéb karaktereket érintett, mint például a @ jel kidolgozása. Emellett az írás szabályait több helyen hozzáigazították a *Magyar helyesírási szabályzathoz*.²⁷

Eredetileg egy karakter egy 3 pont magas és két pont széles, 6 pontból álló helyet foglal el. A pontok lehetséges kidomborodásának variációiból alkotta meg Braille a különböző jeleket.²⁸ Később kidolgoztak egy 8 pontból álló (4 pont magas, 2 pont széles) írásrendszer is, melyet használnak is, de nyomtatásban nem terjedt el.²⁹

A tapintható írások, köztük a Braille-írás olvasása is taktilis úton, tehát az ujjak segítségével történik. Éppen ezért fontos, hogy a betűk nagysága igazodjon a mutatóujj felső ujjpercének nagyságához, azok egy érintéssel értelmezhetőek legyenek, továbbá a szóközök és sorközök távolsága is kiemelten fontos: ne legyen se túl nagy, se túl kicsi. A különböző paraméterekre (pontok mérete, a pontok, a karakterek – más néven cellák –, és a sorok közti távolságok) minden országnak megvan a maga szabványa, melyek között viszonylag kis eltérések mutatkoznak.³⁰

Az írás történhet úgynevezett Braille-táblán egy pontozó segítségével, mikor az egyes betűk pontjait egyesével jelöljük be, de számos típusú pontírógép is létezik. A pontírógép esetén a hat pontnak van egy-egy billentyűje, ezek együttes lenyomásával lehet kialakítani a kívánt karakter pontkombinációját.

Az írás nem maradt el a mai digitális világban sem: a vakok számára léteznek Braille-nyomtatók, -billentyűzetek, -kijelzők, Braille-írás alapuló jegyzetelőkészülék, valamint megalkották az úgynevezett Mobil Segítőtársat (MOST) is, mely egy mobiltelefonhoz hasonló, néhány gombot használó kis kézi számítógép volt eredetileg, a Braille-írás segítségével létrehozott üzenet írásán és felolvasásán túl számos plusz funkcióval.³¹ Ma a MOST egy okostelefonon működő többretű alkalmazás, melyhez egy speciális szilikonmaszk jelöli ki a szükséges gombok helyeit.³² Emellett az iOS és Android rendszerű készülékekre is elérhetőek olyan alkalmazások, mint például az MBraile elnevezésű szoftver, amelynek segítségével gyorsan lehet szövegeket begépelni. Ez az alkalmazás megjeleníti a Braille-pontokat a készülék képernyőjén, melyeknek megfelelő kombinációban való megérintésével egy-egy betűt lehet beírni. Az alkalmazásban lehet asztali és kézi módot választani, előbbinél az asztallapra letéve, a pontírógéphez hasonló elrendezés szerint dolgozhat a felhasználó, utóbbinál kezében tartva, képernyővel kifelé fordítva lehetséges a gépelés. Mindkét esetben vízszintesen kell tájolni a készü-

²⁶ Pajor (2009) p. 40–45.

²⁷ Bieber Mária (2016), http://www.bacsvakok.hu/?page=page&name=mi_ujsag_a_braille_iras_olvasas_haza_tajan13

²⁸ Pajor (2009) p. 21.

²⁹ Pajor (2009) p. 25.

³⁰ Pajor (2009) p. 24–25.

³¹ Pajor (2009) p. 28–37.

³² Mobil Segítőtárs alkalmazás, <http://rehab.wigner.mta.hu/?q=hu/node/31>

léket. Fontos megjegyezni, hogy a pontok teljesen kitöltik a kijelző felületét, ezáltal az ujjak szabadon görbíthetők vagy nyújthatók, ami laza, természetes tartást biztosít, kényelmesebb gépelést téve lehetővé. A program segítségével nem csupán beírni lehet szövegeket, a visszahallgatás/ellenőrzés mellett lehetőség van beillesztésre, másolásra, szerkesztésre, a beírt szöveg pedig szabadon felhasználható (sms, email, internetes bejegyzés vagy keresés stb.).³³

A Braille-írást számos előnye és elérhetősége ellenére viszonylag kevesen használják. Hazánkban a vak gyermekek oktatásában alkalmazzák, de a felnőttként, főleg időskorban látásukat veszítő személyek már nehezen sajátítják el. Emellett a mai digitális világ számos egyéb lehetőséget kínál, így talán nem meglepő, hogy jelenleg hazánkban a Braille-írást aktívan használók aránya a vak személyeknek csupán 10-12%.³⁴

Komoly viták folynak a Braille-írás szükségességéről. Vannak, akiknek a szabadságot és önállóságot, vannak, akiknek egyfajta stigmát jelent, de mindenképpen nagy erejű szimbólum mind pozitív, mind negatív értelemben. A kutatások igazolják, hogy ha csekély mértékben is, de van igény a pontírásra, illetve hogy befolyásolja a vak gyermekek oktatása során a neurológiai fejlődést is, hiszen látássérültek számára adott lehetőségek közül a Braille-olvasás folyamata hasonlít leginkább a nyomtatott szövegek olvasásához, mind a feldolgozás, mind az olvasásélmény tekintetében. A vitában semleges álláspontot felvevő csoport tagjai szerint éppen ezért a jól megfontolt és észszerű helyen és módon kihelyezett feliratok nagyban segíthetik/segíthetnék a vak személyek önálló életét.³⁵

A vakok számára Budapesten 1896-ban nyílt Braille-könyvtár. Ma a Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége (MVGYOSZ) működteti Louis Braille Könyvtár néven. Állománya 2018-ban 1391 műből, 14.521 kötetből állt. A kötetek művek számához viszonyított magas aránya abból adódik, hogy egy átlagos kötet 70-85 oldalból áll (ami 27-30 síkírású oldalnak felel meg), így egy rövidebb regény 10, egy terjedelmesebb történet akár 60 kötetet is kitehet.³⁶

A Braille-írást használók számára minden évben rendeznek országos és nemzetközi versenyeket, ahol lehetőség nyílik az írás és/vagy olvasási készséget összemérni.³⁷

Síkírás olvasása segédeszközzel

A látássérültek többsége számára a síkírás gyűjtőkörébe tartozó nyomtatott és kézzel írott szövegek nagy része olvashatóvá válhat valamilyen kézi eszköz segítségével.

³³ MBraille applikáció használati utasítása, <https://mpaja.com/mbraille/hu.lproj/help.htm#introducing-the-braille-keyboard>

³⁴ Szatmári (2008) p. 6.

³⁵ Kunt (2012)

³⁶ A Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége, <https://www.mvgyosz.hu/amit-adunk-hu/latasserulteknek-hu/braille-konyvtar/>

³⁷ Informatika a Látássérültekért Alapítvány, <http://infoalap.hu/versenyfelhivas/>

A legegyszerűbbek a hagyományos kézi nagyítók, melyeknek ma már létezik digitális változata is. Utóbbiak előnye, hogy nem csupán felnagyítják a szöveget, hanem különböző beállításokat lehet rajtuk eszközölni például a nagyítás mértéke vagy a szíkontraszt tekintetében.

A nagyobb terjedelmű szövegek olvasásához az olvasótévé nyújthatja a megoldást. Bár a készülék működési elve változatlan, de a digitális technika módosulást hozott. A képet a mozgatható tálcára fektetett, síknyomatú szövegről egy fix állású kamera alkotja meg, s ez jelenik meg az olvasó monitorán. Az olvasótévék esetében a szemmozgásnak kis szerepe van, a szöveget a tábla segítségével lehet mozgatni a kamera alatt. A monitor lehet egy külső eszköz (televízió vagy számítógép-monitor), illetve számos modell rendelkezik saját kijelzővel.³⁸ Ez utóbbiak esetében is ma már a régi CRT-típusúakat (katódsugárcsőes) leváltotta az LCD, illetve a TFT-kijelző, esetlegesen HD-felbontással. Az új típusú digitális eszközök, a számítógéphez csatlakoztatott nagyítóeszközhöz hasonlóan számos egyedi beállítást tesznek lehetővé, a nagyítás mértékétől kezdve a szíkontrasztokon keresztül a kép mentéséig vagy nyomtatásáig.³⁹

Fontos megjegyezni azonban, hogy számos olyan szembetegség van, mely nem csupán a látásélességre van hatással, hanem a látótér bizonyos részeinek kiesésével járhat, mint például annak beszűkülése, vagy életlen és sötét foltok megjelenése, de a fényérzékelést és a színlátást is befolyásolhatják. Az sem ritka, hogy egy személy látásromlását több betegség együttese okozza. Éppen ezért egy gyengénlátó számára sok esetben még megfelelően beállított segédeszközzel is megerőltető lehet hosszabb síkírású szövegek olvasása.⁴⁰ Ráadásul ahogy a látók számára, úgy a gyengénlátók számára is kényelmetlen hosszasan a képernyőre meredve olvasni.⁴¹

Mind az olvasótévé, mind pedig a digitális kézi nagyítók hazánkban kereskedelmi forgalomban kaphatók, ám általánosan elmondható minden látássérültek számára készült informatikai eszközről, hogy áraik miatt nagyon kevesek számára elérhetőek: a legegyszerűbb eszköz is több százezer forintba kerül, egy komolyabb olvasótévé vagy Braille-billentyűzet pedig több milliós tételt jelent. Az eszközök beszerzésére igényelhető támogatás igen szűkös: az Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő (NEAK) látássérültek számára kizárólag a fehér bot beszerzését támogatja automatikusan, más eszközökre egyéni méltányossági kérelem alapján 50% támogatás igényelhető.⁴² A készülékek bérlése sem megoldott jelen helyzetben. A saját részre történő eszközvásárlás ellenérveként szolgál továbbá az, hogy a látássérült személyek látásállapota gyakorta mutat változást, esetleg teljes vakság következik be, de egy sikeres műtét után akár javulás is beállhat. Ilyenkor a drágán beszerzett készülék

³⁸ Szatmári (2008) p. 11.

³⁹ Informatika a Látássérültekért Alapítvány, <http://infoalap.hu/megoldasok/lathassam/>

⁴⁰ Horváthné (2006) p. 7–10.

⁴¹ Informatika a Látássérültekért Alapítvány (2010) p. 7.

⁴² Informatika a Látássérültekért Alapítvány honlapja, http://infoalap.hu/szolgaltatasok/eszkozvasarlati_kedvezmeny/

használhatatlanná válhat tulajdonosa számára.⁴³ Ebben a helyzetben segítség lehet, ha például a könyvtárnak van lehetősége egy olvasótévé beszerzésére, amelyet a látássérült olvasó helyben használhat.

Emberi felolvasás

Ha a vakoknak szánt felolvasásról beszélünk, sokaknak jut eszébe *Móricz Zsigmond Légy jó mindhalálíg* című regénye. Feltételezhető, hogy Pósalaky úr esete nem egyedülálló sem a múltban, sem pedig a jelenben. Azonban nem mindenkinek áll rendelkezésére egy felolvasó személy. E probléma megoldásához is nagy segítséget nyújt a technika fejlődése. Egyrészt a digitális hangrögzítés sokkal egyszerűbbé vált, ma már akár egy mobiltelefon is képes jó minőségű hangfelvétel készítésére, nincs szükségünk stúdióra, másrészt az internet segítségével a felvétel könnyedén elérhetővé tehető szinte bárki számára.

Az MVGYOSZ koordinálja hazánkban az egyetlen szervezett felolvasószolgálatot. Az INFOALAP által működtetett Lapról hangra szolgáltatás lényege, hogy az önkéntesek által felolvasott újságcikkeket a látássérült személyek ingyenesen elérhetik, meghallgathatják az erre kialakított honlapon. A cél, hogy a látássérültek olyan folyóiratok tartalmait is megismerhessék, melyek csak nyomtatásban jelennek meg. A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény a fogyatékossgal élő személyek igényeinek kielégítése céljából szabad felhasználást biztosít, amennyiben az nem szolgál üzleti érdeket, csak a fogyatékossgal élők igényeit elégíti ki, s a megvalósítás is ennek megfelelően történik meg. Ezen feltételek betartásával a felhasználónak nem szükséges sem jogdíjat fizetni, sem pedig szerzői engedélyt kérni. A jogi kritériumok biztosítása érdekében a Lapról hangra tartalmait kizárólag regisztrált, igazoltan látássérült felhasználók hallgathatják meg.⁴⁴

A szépirodalom tekintetében is elmondható, hogy a felolvasott hanganyagok nagy fontosságúak. Mint korábban szó esett róla, a Braille-írással olvasható könyvek száma korlátozott, valamint kevesek számára olvasható, a nagyítóeszközök pedig magas áraik miatt válnak majdhogynem elérhetetlenné. Így a hangoskönyvek igen fontos szerepet játszanak a látássérült személyek irodalomhoz jutásában.⁴⁵

Az MVGYOSZ e tekintetben is élen jár a szervezett állománygyarapításban. Az első hangoskönyvek az 1950-es években készültek el önkéntes felolvasók által, otthoni körülmények között, orsós magnó segítségével. A szövetség 1961-ben kezdte el működtetni hangoskönyvtárát, majd az 1970-es évek elején saját stúdiót alakított ki, ahol az 1980-as évek végétől készítettek közkönyvtárak számára is kópiákat a hanganyagokról. Folyamatos az új könyvek felolvasása, valamint befejeződött a régi állomány digitalizálása.⁴⁶ Az évek során az orsós magnó szalagjait felváltotta

⁴³ Informatika a Látássérültekért Alapítvány (2010) p. 5.

⁴⁴ Lapról hangra, <http://www.laprolhangra.hu/magunkrol/bemutakozas>

⁴⁵ Informatika a Látássérültekért Alapítvány (2010) p. 12.

⁴⁶ Mezey (2005) p. 23–26.

a magnókazetta, majd a digitális formátum és a CD, jelenleg már online is elérhetőek a művek a szövetség tagjai számára mobiltelefonos alkalmazás segítségével. 2017-ig lehetett magnókazettán kölcsönözni a műveket a könyvtárból, melynek 2018 óta Bodor Tibor Hangoskönyvtár a neve. *Bodor Tibor* nevét a könyvtár a színművész előtti tiszteletadásból vette fel, aki több mint 500 könyvet olvasott fel a látássérült személyek számára. A könyvtár állománya közel 4000 művet tesz ki, és folyamatosan bővül, köszönhetően a színészek és magánszemélyek többnyire önkéntes munkájának. A kínálatban találhatóak hazai és külföldi klasszikus regények, kortárs írók művei, kötelező olvasmányok, útleírások, ismeretterjesztő művek és gyermekeknek szóló könyvek is. A könyvtárból személyesen vagy online is lehet kölcsönözni. Vidéki könyvtárhasználók számára, amennyiben nem az online felületet szeretnék használni, a munkatársak postai úton juttatják el a kívánt hangfelvételt.⁴⁷

1998-ben jött létre a Vakok Elektronikus Archívuma (VEA), mely a Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK) állományából tartalmaz műveket. Az archívumot 2004-ig bővítették folyamatosan, jelenleg kizárólag CD-n férhető hozzá.

Az 1994-ben életre hívott MEK online elérhető anyagai is népszerűek a látássérült személyek körében. A számukra megfelelően kialakított platform (VMEK) 2003 óta használható.⁴⁸ Az oldalra szintén 2003 óta kerülnek fel különféle hangzóanyagok, az első években az MVGYOSZ gyűjteményének darabjai alkották a hangoskönyvtár elemeit. Jelenleg 362 hangfelvétel tölthető le a MEK-ből mp3 formátumban.⁴⁹

Manapság nem csupán a hivatalos platformokon, hanem a különböző videómegosztó portálokon is számos könyv hanganyaga megtalálható. Az utóbbi években a látók körében is egyre nagyobb népszerűségnek örvend a hangoskönyv, hiszen jól használható vezetés vagy épp házimunka közben, de akár kikapcsolódásként is.⁵⁰

Vannak azonban, akik kevésbé kedvelik az élő felolvasást, hiszen maga a felolvasó személye, sajátos orgánuma és a felolvasás közben alkalmazott úgynevezett szupraszegmentális elemek (hangerő, hangmagasság, hanglejtés, hangsúly, tempó és szünet) lényegesen befolyásolják a felolvasott szöveg hangulatát, értelmezését.⁵¹

A hangoskönyvek másik hátránya, hogy az olvasó nem tud kedvére belelapozni, egy-egy részletet visszakeresni vagy éppen kihagyni, a szövegben jelöléseket tenni. E probléma megoldására született meg az úgynevezett „hibrid” hangoskönyv, egy olyan, kezdetben CD-kiadvány, mely az adott műnek tartalmazza az ember által felolvasott és az írott verzióját is, ami egy, szintén a CD-n megtalálható beszédszintetizátorral is felolvastatható. A hibrid hangoskönyv megkönnyíti a szövegben való keresést, könyvjelzővel lehet ellátni egyes részeket, a meghallgatás mellett párhuz-

⁴⁷ Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Egyesülete, <https://www.mvgyosz.hu/amit-adunk-hu/latasserulteknek-hu/bodor-tibor-hangoskonyvtar/>

⁴⁸ Fábri-Szatmári (2007) p. 38–40.

⁴⁹ Magyar Elektronikus Könyvtár, <https://mek.oszk.hu/keresesek/kereseseft.html?formatum=MP3>

⁵⁰ Szatmári (2008) p. 36.

⁵¹ Informatika a Látássérültekért Alapítvány (2010) p. 10.

mosan a szöveg is megjeleníthető, a felhasználó szabadon dönthet arról, melyik részt kívánja elolvasni, lapoz-e, elolvassa-e a vonatkozó lábjegyzetet, saját megjegyzéseket készíthet. Hazánkban a DIGIBOOK projekt néven az MTA Központi Fizikai Kutatóintézetben belül működő Beszéd- és Rehabilitáció-Technológiai Labor munkatársai fejlesztettek hibrid hangoskönyvet, míg külföldön a DAISY (Digital Accessible Information System) elnevezésű, nyílt forráskódú (bárki által fejleszthető) formátum terjedt el.⁵²

Nem szabad azonban eltekinteni attól a tényről, hogy bár a fent említett programoknak, kezdeményezéseknek és intézményeknek hála sok felolvasott hanganyag érhető már el viszonylag könnyedén, mégis a meghallgatható állomány mérete és palettája csupán töredéke a nyomtatott sajtó- és könyvtermékek tömegének.

Digitális technika használata

A modern technika és a számítógépes programok komoly segítséget nyújtanak a látássérült személyeknek az önálló tájékozódásban.

Ha a gyengénlátókat vesszük figyelembe, számukra már az komoly segítséget jelenthet, hogy a digitális eszközökön személyre szabhatóak a megjelenítési beállítások (ikonok, feliratok méretei, panelek, háttér és feliratok színei stb.). Emellett több úgynevezett képernyőnagyító program érhető el, melyek többnyire nem változtatják meg, csupán kinagyítják az adott kezelőfelületet, de van felolvasóprogrammal kiegészített változat is.⁵³ Ma már a Windows operációs rendszer beépített funkciója a nagyító és a képernyőfelolvasó program (Narrátor), melyek egyszerű billentyűkombinációval ki és bekapcsolhatóak.⁵⁴

Vak felhasználók számára is ideális megoldást jelentenek a képernyőfelolvasó programok. Ezek feladata, hogy a felhasználó igényei szerint egy beszédszintetizátor segítségével felolvassák a képernyőn látható szöveges tartalmakat, ideértve az ikonok, almenük, párbeszédablakok szövegeit is. A számos ilyen szoftver közül hazánkban leginkább az amerikai Freedom Scientific által kifejlesztett és az Informatika a Látássérültekért Alapítvány által honosított, magyar nyelvű beszédszintetizátorral ellátott JAWS for Windows képernyőolvasó program terjedt el,⁵⁵ de a már említett Windows operációs rendszerbe integrált Narrátor is tökéletesen használható. Népszerű továbbá az NVDA nevű szoftver is. A NonVisual Desktop Access (NVDA) egy olyan ingyenes, nyílt forráskódú képernyőolvasó program a Microsoft Windows operációs rendszerhez, melyet eredetileg két vak fiatalember fejlesztett ki Ausztráliában.⁵⁶

⁵² Fábri-Szatmári (2007) p. 33–36.

⁵³ Fábri-Szatmári (2007) p. 13–16.

⁵⁴ Windows Narrátor bemutatása, <https://support.microsoft.com/hu-hu/help/22817/windows-10-narrator-introducing>

⁵⁵ Fábri-Szatmári (2007) p. 22.

⁵⁶ Az NVDA nyílt forráskódú képernyőolvasó honlapja, <https://www.nvda.hu/>

A vak személyek számára további opciót jelenthet még a már korábban is említett Braille-kijelző, melyet USB-porton keresztül vagy vezeték nélkül (Bluetooth technológiával) csatlakoztatva az eszközhöz, pontírásban jelzi ki a képernyőn megjelenő szöveget, feliratokat. Némely készülék további speciális funkciókra is képes (adatok mentése, nyomtatóhoz való csatlakozás stb.), de e szerkezetekre is vonatkozik, hogy igen magas kereskedelmi árak miatt nem minden vak személy számára jelentenek alternatívát.⁵⁷

A már említett, számítógéphez csatlakoztatható Braille-billentyűzet mellett a piacon többféle speciális klaviatúra érhető el, de érdemes megjegyezni, hogy a hagyományos billentyűzetet a látássérültek is tökéletesen képesek használni tízujjas „vak” gépeléssel, vagy akár az NVDA szoftver segítségével az f-d-s és j-k-l gombok megfeleltethetőek a Braille-pontoknak, ezáltal az pontírásra is alkalmas.⁵⁸

A látássérült személyek megfelelő beállításokkal és/vagy segédprogramokkal önállóan tudják használni digitális eszközeiket (számítógép, laptop, tablet, okostelefon), azokon munkavégzés mellett hosszabb-rövidebb szövegeket képesek elolvasni, illetve az internetes böngészés is elérhető számukra. Ez utóbbi területen azonban problémát jelenthet a nem megfelelően megszerkesztett weboldal vagy a nem megfelelő „vakbarát” verzió. Ezen segíthet az RSS-technológia, melynek lényege, hogy az adott felület tartalmát rendezetten, szöveges alapon és egységesen jeleníti meg a felhasználó számára. Folyóiratok tekintetében másik akadályozó tényező, hogy nem minden orgánumnak létezik online felülete, illetve hogy annak megléte nem feltétlenül jelenti azt, hogy a nyomtatásban megjelent cikkek online is elérhetőek.⁵⁹

A digitalizálni kívánt papíralapú dokumentumok hallhatóvá tételének egyik módja a karakterfelismerő, más néven OCR (Optical Character Recognition) programok használata. Ennek lényege, hogy a szkennelrel beolvasott dokumentumon található mintázatot (szöveget vagy képet) a program megvizsgálja, a képpontok elrendeződése alapján pedig a képet formázható, szerkeszthető szöveggé konvertálja. Így már bármelyik képernyőolvasó program képes azt feldolgozni, illetve lehetőség van akár Braille-nyomtatóval kinyomtatni.⁶⁰

Létezik még egy szoftveres megoldást az írott szövegek hallhatóvá tételére, ez pedig a DEX. A DEX egy magyar fejlesztésű elektronikus könyvszerkesztő és hangoskönyv-konvertáló program, mely segítségével könnyedén és gyorsan lehet síkírású szövegeket hallhatóvá tenni. A szövegek DAISY és mp3 formátumban is elmenthetőek, a felolvasást beszédszintetizátor végzi. Emellett a szoftverrel elő lehet készíteni a latin betűs szövegeket Braille-írásban való nyomtatásra is, valamint

⁵⁷ Fábri-Szatmári (2007) p. 25.

⁵⁸ Fábri-Szatmári (2007) p. 10–11.

⁵⁹ Szatmári (2008) p. 15–16.

⁶⁰ Fábri-Szatmári (2007) p. 30.

a legújabb, 2017-ben megjelent verzió már a matematikai képleteket, kifejezéseket és egyenleteket is képes kezelni.⁶¹

Fontos külön kiemelni az okostelefonok és tabletek adta lehetőségeket. A korábban leírt MBraille alkalmazás mellett még számos más szoftver létezik a látássérültek számára, mint például a képernyőfelolvasó-alkalmazások, nagyítók, vagy a síkírást szöveget a telefon kamerájának segítségével felismerő és felolvasó alkalmazás. Ezek jelentősége az, hogy néhány programmal egyetlen eszközön kiváltható számos más, időnként költséges berendezés, melyeket az előzőekben felsoroltunk.

Az utóbbi években megjelentek a hírek az első Braille-tabletekről is, mint a University of Michigan kutatói által kifejlesztett szerkezet,⁶² melyről mint e-book olvasóról is találni híreket,⁶³ vagy az osztrák fejlesztésű BLITAB, mely integrálja a hagyományos és a Braille-kijelzőt, valamint saját beszédszintetizátorral rendelkezik, mindezt elérhető (tervezett 500 dolláros) áron.⁶⁴ Sajnos ezekről vagy hasonló eszközökről 2018 óta nincs újabb hír az interneten.

Piaci forgalomba került azonban egy másik ígéretes eszköz, mely egy szemüveg szárára erősíthető többfunkciós, speciális kamera. Az OrCam nevű cég fejlesztette ki a MyEye elnevezésű segédeszközt (későbbi fejlesztése a 2018-ban bemutatott MyEye2), mely gyakorlatilag egy apró számítógép. Kamerája segítségével érzékeli a környezetet, képes szövegeket felolvasni, mozgást követni, emberi arcokat és alakokat, színeket, sőt bankjegyeket felismerni, saját memóriával rendelkezik, melyben jelentős méretű, a felismerést segítő, bővíthető adatbázisok találhatóak, de ebben lehet tárolni például tárgyakról, a családról készült képeket, melyeket a készülék azonosítani tud. Az eszköznek hangszóróval rendelkezik, mely hallhatóvá teszi a beolvasott információt. Az aktiválása érintéssel és rámutatással történik, tehát nem szkenneli és olvassa fel folyamatosan a személy körül lévő vizuális ingerek sokaságát, csak a kiválasztott információt dolgozza fel. Az eszköz jelentős segítséget jelenthet a látássérülteknek az önálló életvitelben, hiszen így egyedül is hozzáférhetnek azokhoz a szöveges információkhoz, melyekhez korábban külső segítségre volt szükségük, mint például a megvásárolni kívánt termék neve és összetevőinek listája vagy akár egy étlap tartalma. Számos nyelven, köztük magyarul is tud a készülék, melynek talán egyetlen hátránya, hogy jelenlegi ára 4500 euró, hazánkban 1,6 millió forintot kereskedelmi áron érhető el.⁶⁵

⁶¹ Informatika a Látássérültekért Alapítvány, http://infoalap.hu/tevekenysegek/sajat_fejlesztések/dex/

⁶² T. Gábor (2006), <https://pcworld.hu/mobil/mar-mukodik-az-első-braille-írasos-tablet-172414.html>

⁶³ Horváth (2016)

⁶⁴ Vakok és Gyengénlátók Közép-Magyarországi Regionális Egyesülete, <https://www.vgyke.com/hir/bemutattak-az-első-kifejezeten-vakoknak-szant-tabletet/>

⁶⁵ Birkás Péter (2019), <https://24.hu/tech/2019/01/17/orcam-myeye2-vakok-gyengenlatok-szemueveg-ces-2019/>

KUTATÁSI ELŐZMÉNYEK, KORÁBBI VIZSGÁLATOK ÁTTEKINTÉSE

Számos kutatás látott napvilágot a látássérültekkel kapcsolatban hazánkban éppúgy, mint külföldön. A kutatók vizsgálták már a látássérültek agyi és perceptuális fejlődését, a nyelvfelődés jellegzetességeit, viselkedésüket, képzeletüket, és még hosszan sorolhatóak a különféle szempontok. A látássérültek olvasási szokásaival azonban eddig hazánkban igen kevesen foglalkoztak. Az olvasással kapcsolatos tanulmányok többsége a fiatalabb generációt célozza: az olvasás fontossága, a Braille-olvasás hatása a fejlődésmentre, illetve ide sorolható *Szombati Zsigmondné* írása, mely felső tagozatos általános iskolás látássérült fiatalok olvasási szokásait térképezi fel a használt technika tükrében.⁶⁶

Hazánkban az olvasáskutatásnak hosszú évtizedekre visszanyúlóan megvannak a hagyományai. Az első professzionális országos vizsgálatot a témában 1962-ben végezte a Központi Statisztikai Hivatal, az eredmények három évvel később láttak napvilágot. Ezt követően számos felmérés készült már más kutatók vagy szervezetek jóvoltából, mint például az ekkoriban létrejött *Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központja* (OSZK–KMK) munkatársainak munkái. Az 1960-as évek második felében, illetve az 1970-es évek elején több kutatást végeztek a társadalom egy-egy rétegének olvasási szokásai megismerése céljából, majd az ezt követő időszakban is megannyi, valamilyen szűkebb témára fókuszáló olvasásszociológiai feltárást folytattak.⁶⁷

Gereben Ferenc remek tanulmányban foglalta össze az 1964 és 2000 közötti időszak országos kutatásainak eredményeit, néhol korábbi adatokkal kiegészítve azokat. Munkájában legtöbbször az 1964-ben *Mándi Péter* vezetésével elvégzett felmérés, valamint az 1978-ban, 1985–86-ban, valamint 2000-ben az OSZK–KMK keretein belül a szerző által vezetett kutatások adatait idézve ismerteti a magyarországi felnőtt lakosság olvasási, könyvvásárlási és könyvtárhasználati szokásait érintő tendenciákat. Az idézett felmérések kiválasztásának egyik szempontja az összehasonlíthatóság volt, melyet a vizsgálatok során használt kérdések azonossága, vagy csak minimális eltérése biztosította.⁶⁸

Tóth Máté az e tanulmányban foglaltakra reflektálva összegezte a *Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár* (FSZEK) vezette projekt vizsgálatának eredményeit. Az *én könyvtáram* címet viselő, kiemelt projekt egy az Európai Unió által finanszírozott, *Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek* elnevezésű pályázat keretében valósult meg. A projekt kapcsán lehetőség nyílt egy országos, reprezentatív felmérés lefolytatására, mely a 18 éven felüli lakosság olvasási, könyvtárhasználati és információkeresési szokásait mérte fel hazánkban 2017 őszén. A felhasznált kérdőív megalkotása során,

⁶⁶ Szombati (2010)

⁶⁷ Gereben (2002) p. 19–20.

⁶⁸ Gereben (2002)

melynek megfogalmazásában a szerző kulcsszerepet vállalt, nagy figyelmet fordítottak arra, hogy az eredmények összehasonlíthatóak legyenek, ugyanakkor szükség-szerűen bekerültek olyan új kérdések is, melyek eredményei a jövőbeni kutatások során megismételve válnak igazán informatívvá. Az 1500 főt érintő lekérdezés kitért a demográfiai-társadalmi változókra, a médiahasználat, internetezési szokások, televíziózás kérdéskörére, a könyvtárhasználati szokásokra, a könyvtár- és könyvtároskép, könyvtári funkciók, a könyvtár társadalmi szerepeinek értelmezésére, valamint az olvasási szokásokról, a könyvvásárlásról és a házi könyvtár témájáról is kérdezett.⁶⁹

Nagy Gábor, az *Egyetemes Tervezés Információs és Kutatóközpont* (ETIKK) munkatársa, szintén látássérült, 2007-ben készített felmérést a látássérültek irodalomhoz jutásának témakörében. A kérdőíves felmérésre 95 fő 18 év feletti látássérült válaszolt. Tanulmányában az életkor, az iskolai végzettség és a látássérülés fokát veti össze az olvasás formátumával, a kedvelt műfajokkal, valamint a könyv beszerzésének módjával. Az így létrehozott kilenc táblázatot értékeli ki munkájában, majd a kedvenc írók és a kedvelt olvasmányok listáját értékeli. Az utolsó kérdésben arra kíváncsi, hogy a válaszadó számára van-e olyan olvasmány, melyet szívesen elolvasna, de nem jutott hozzá semmilyen formátumban.

A szerző az eredmények magyarázatakor kutatási eredményekkel nem igazolt, de reálisnak tűnő érveket sorakoztat fel, ugyanakkor szociológiai következtetésekre nem bocsátkozik, nem elemzi például a látássérülés mértékének és az iskolai végzettségnek összefüggését. A tanulmány olvasásakor érdemes figyelembe venni, hogy a szerző több kategóriát is – megindokolva – összevon, így például az életkor tekintetében nem egyenletes a kategóriaafelosztás (18–29, 30–39, 40–62 évesek kategóriái), összevonja a gyengénlátók és aliglátók kategóriáját, de a tanulmányi végzettség tekintetében is egyként kezeli az érettségivel nem rendelkezők különböző csoportjait, ezen kívül láthatjuk még az érettségizettek csoportját, valamint a felsőoktatásban szerzett végzettséggel rendelkezők csoportja alkotja az utolsó kategóriát. Az olvasott irodalom műfajbesorolására is csupán nyolc kategóriát alkot, melyből az utolsó az egyéb.

A kutatás eredményei érdekes összefüggésekre mutatnak rá a látássérültek szépirodalommal kapcsolatos szokásairól, Magyarországon korábban hasonló kutatás nem készült.⁷⁰

A VIZSGÁLAT ÉS AZ EREDMÉNYEK

Az általam tervezett kérdőíves kutatás a Heves megyében élő látássérült felnőtteket célozta meg. A felméréndő olvasási szokások alatt nem csupán az irodalom olvasá-

---

⁶⁹ Tóth (2019) p. 211–212.

⁷⁰ Nagy (2007)

sára kívántam kitérni, sokkal inkább egy általános képet szerettem volna kapni az olvasási szokásokról. Mindemellett nem elhanyagolható szempont volt a többségi társadalommal való összehasonlíthatóság sem. Saját kontrollcsoport kialakítása és lekérdezése helyett kézenfekvő dolog korábbi országos, reprezentatív kutatások eredményeit felhasználni, mint például a már korábban említett, Az én könyvtáram projekt által lefolytatott, 1500 fős reprezentatív felmérés.

A kérdőív összeállításában támaszkodtam Nagy Gábor 2007-es kutatására és Az én könyvtáram projekt kérdőívének szövegére, továbbá Bukta Gábor, a Vakok és Gyengénlátók Heves Megyei Egyesülete elnöke, illetve Péterfi Rita, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum főigazgatója tanácsaira. A kérdőívet online formában a Google erre szolgáló programjával, a Google Formsszal készítettem el. Az online válaszadás mellett telefonos beszélgetéseket folytattam, s annak eredményeit rögzítettem az online felületen. A két módszer együtt vezetett jó eredményre, mert az idősebb érintettek digitális jelenlétének hiánya, a számos más ismeretlentől érkező hasonló kérdőíves megkeresés, valamint a bizalmatlansági tényezők mind a válaszok online megadásának akadályaivá váltak. Végül 27 fő válaszaiból álló minta alakult ki, melyek értékelését kiegészítettem az interjúk során hallott információkkal.

Demográfiai adatok

Összesen 12 férfi és 15 nő válaszolt a kérdésekre, ez a válaszadók 44, illetve 56%-át jelenti, mely eloszlás megközelíti az országos nemek közti eloszlási adatokat (47 és 53%), és megegyezik a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár által koordinált 2017-es kutatás arányaival.⁷¹ 11 fő vak (41%), 10 fő aliglátó (37%) és csupán 6 fő gyengénlátó (22%) töltötte ki a kérdőívet, mely arányok egyértelműen nem képezik le a megyében élők látássérülési mértékének arányait, hiszen a KSH 2011-es adatai szerint a 20 év feletti látássérülteknek csupán 9%-a vak, siketvak személyekkel együtt 12%, a többi aliglátó vagy gyengénlátó, melyek a népszámlálás során egy kategóriát képeztek.⁷²

A megkérdezettek átlagéletkora 46 év. Ha az adatokat 10 évenkénti bontásban (18–29 évesek; 30–39 évesek; 40–49 évesek; 50–59 évesek; 60 év fölöttiek) vizsgáljuk, azt látjuk, hogy a negyvenedik életévüket betöltötték közül válaszoltak a legtöbben, 9 fő, ami a válaszadók 33%-át teszi ki. Őket követi a harmincas és az ötvenes korosztály 6, illetve 5 fővel (22 és 19%). A legfiatalabb kitöltő 21, a legidősebb 84 éves.

A válaszadók nagy része, 37%-a megyeszékhelyen, feltehetőleg Egerben él, további 30% más város, 26% pedig valamely község lakója. Noha a kutatás során a Heves megyében élő látássérültek szokásait kívántam megismerni, mégis két fő Budapestet jelölte meg lakhelyül. Ez alapján megeshet, hogy a válaszként megadott megyeszékhely esetleg egy másik megye központi városa.

⁷¹ Tóth (2019) p. 213.

⁷² http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_teruleti_10 Heves megyei adatokra vonatkozó 10.2.1.8.1 számú tábla alapján

Családi állapot tekintetében a legtöbben hajadonnak, illetve nőtlennek vallották magukat, 9 fő jelölte be ezt a lehetőséget, ami a teljes minta 33%-át teszi ki. A házasságban élők 7 fővel képviselik csoportjukat (26%), öten élnek élettársi kapcsolatban, 3-3 fő pedig elvált vagy özvegy.

A kérdőívet első pillantásra arányaiban véve szembetűnően sok nyugdíjas töltötte ki, összesen 8 fő (30%). Az adatok megfigyelése során azonban kiderül, hogy ebből 4 fő 60 év alatti, feltehetőleg rokkantnyugdíjas. A válaszadók közül a legtöbben szellemi munkát végeznek (9 fő, 33%), fizikai munkából 5 fő él. Két válaszadó munkanélküli, ketten pedig az „Egyéb” kategóriát jelölték meg, de nem fejtették ki foglalkozásuk jellegét. Továbbá egy vak fiatalember még tanulmányait végzi.

A befejezett iskolai végzettségre irányuló kérdésre legtöbben, összesen nyolcan válaszolták azt, hogy érettségit adó szakképzésben vettek részt, mely a válaszadók 30%-a. Szakiskolai végzettséggel és gimnáziumi érettségivel egyformán 6-6 fő rendelkezik (22%), OKJ-s oklevelet adó felsőfokú szakképzésben hárman vettek részt, ugyanennyi a diplomával rendelkezők száma is, egy fő pedig az általános iskolát követően befejezte tanulmányait. A szellemi munkát végzők mind érettségizettek, fordítva azonban ez nem mondható ki. A fizikai munkát végzők kivétel nélkül szakiskolai végzettségűek.

Olvasási szokások

A kérdőív első részegysége az olvasási szokásokra irányult. Szándékomban állt az olvasás fogalmát nem csupán irodalomfogyasztási oldaláról megközelíteni. Szerettem volna feltérképezni, hogy a látássérült személyek összességében mennyi időt töltenek olvasással, s ebből mennyit foglal el az irodalom és mennyit a más típusú írott (és felolvasott) szövegek megismerése. Nyitókérdésként a *Mennyit szokott olvasni?* mondat állt, melyet az elolvasott könyvekre vonatkozó kérdések követtek. Ezután jött a kedvelt témák megjelölése, majd az olvasott szövegek forrására vonatkozó kérdés (könyv, folyóirat, hírportálok, internetes bejegyzések, blogok). A kitöltők feltehetően már a legelső kérdésnél is csak a könyvolvasásra asszociáltak. Ennek egyik legfényesebb bizonyítéka az a válaszadó, aki az első kérdésnél az *Egyéb* lehetőséggel élve megjegyezte, hogy egyáltalán nem olvas. Ezután azonban kiderült, hogy saját mobil eszközén nagyon szívesen olvas a weben, híreket az egészség, természettudomány és hobby témakörben. A megoldás egy másik kérdésrend, illetve az irodalomra fordított és az összes olvasással töltött időre vonatkozó külön kérdés lehetne.

Arra a kérdésre, hogy mennyi időt töltenek olvasással, a kitöltők több mint fele, 14 fő jelezte, hogy napi 1–2 órát vagy ennél többet (7-7 fő). 6 fő (22%) alkotja a nagyon ritkán olvasók csoportját.

A következő kérdés arra vonatkozott, hogy a válaszadó hány könyvet olvasott el az utóbbi időben. E kérdés szerepelt Az én könyvtáram projekt keretében végzett vizsgálat kérdései között, ahogy a korábban végzett országos olvasásszociológiai vizsgálatokban is. A válaszadók közül 9 fő (33%) jelezte, hogy az utóbbi egy évben egy könyvet sem olvasott el. 10 válaszadó legalább havonta egy könyvet elolvasott

a megjelölt időszakban, ez arányaiban a legnagyobb mértékben bejelölt válasz (37%). 3–3 fő jelölte be, hogy negyedévente egyet, illetve egy év alatt 1–3 kötetet tudhat a háta mögött, valamint 2 fő nem tudta megbecsülni, illetve nem válaszolt. Ez az aránygörbe közel sem hasonlít az országos eredmények arányaihoz, mely folyamatosan csökkenő tendenciát mutat a keveset olvasók felől a sokat olvasók irányába. Ennek oka az lehet, hogy a kérdőívet a cím alapján megítélve szívesebben töltötték ki azok, akik egyébként is szívesen olvasnak.

A kérdésre vonatkozó országos adatokat tovább elemezték a demográfiai adatok mentén, mely elemzéseket jelen kutatásban a kis elemszámú minta miatt korlátozott mértékben lehet elvégezni. Az én könyvtáram projektben végzett kutatás szerint a nők arányaiban véve többet olvasnak, mint a férfiak, az iskolázottság mértéke befolyásolja az olvasási kedvet, továbbá az is igazolódott, hogy a nagyobb lélekszámú településeken lakók között többen olvasnak.⁷³ Jelen kutatás válaszai az első állítást nem igazolják, a legtöbbit olvasók között egyenlő arányban vannak a férfiak és a nők, sőt, a legkevesebbet olvasók között kétszer annyi nő található, mint férfi. Iskolázottság és lakhely tekintetében pedig egyáltalán nem lehet kimutatni összefüggést, de ismételt hangsúlyozni kell, hogy a válaszadók többsége, majdnem kétötöde nagyon sokat olvas.

A kedvelt témákat célzó kérdés esetében az általam felsorolt kategórialista majdnem teljes egészében, de nem szó szerint egyezik meg Az én könyvtáram projekt felmérésében kialakított kategóriákkal. Ennek ellenére az világosan látható, hogy mind a látó, mind pedig a látássérült olvasók a kalandregények mellett legszívesebben az érzelmes, romantikus történeteket, a detektívtörténeteket forgatják, mindkét eredményhalmazban e kategóriák 30% feletti szavazatot kaptak. Jelen kutatásban ugyanilyen népszerűségnek örvendenek a tudományos-fantasztikus művek, az egészség témaköre, a történelmi regények, valamint a társadalmi és családregegyek, ez utóbbi két kategória az országos eredményekben is előkelő helyet foglalnak el. Az országos vizsgálatok szerint a könnyű műfajok már évtizedek óta a legnépszerűbbek, az 1978-as és 1985-ös eredmények szerint is a romantikus, szerelmes regényeket, a kalandregényeket, a sci-fit és a detektívtörténeteket nevezték meg az emberek kedvenceiknek.⁷⁴

Nagy Gábor látássérült felnőtteket célzó kutatásának eredményeivel nehezebb az összehasonlítás, hiszen ő tematikus csoportokat alkotott, a válaszokat pedig valamilyen demográfiai adat mentén (életkor, látássérülés mértéke és iskolázottság) értékelte. Táblázataiból az tűnik ki, hogy válaszadói sokat és sokfélélt olvasnak, hiszen az általa megadott nyolc kategóriából (szórakoztató, klasszikus, mai, szakkönyv, ismeretterjesztő, vers, dráma és egyéb) az első ötre majdnem minden kereszt-táblában 50% feletti jelöltségi arányokat láthatunk.⁷⁵ Az összehasonlítást szinte ellehetetleníti a kategóriák eltérése, hiszen jómagam nem tudhatom, hogy a szerző,

⁷³ Tóth (2019) p. 243–245.

⁷⁴ Tóth (2019) p. 252.

⁷⁵ Nagy (2007) p. 41–42.

illetve az ő válaszadói az általam meghatározott lehetőségek közül némelyiket hová sorolná be. Továbbá a több kategória és a kevés mintaszám az adatok elaprózódásához vezet, ami szintén az értékelhetőség rovására megy.

Az országos kutatás ugyan több ponton rákérdez a válaszadók internethasználati szokásaira (mire, mennyit és milyen gyakorisággal használják azt), valamint a folyóiratok olvasását is több szempontból elemzi, de nem a könyvolvasással összefüggésben teszi, Nagy Gábor pedig egyáltalán nem kérdezi meg, mit olvasnak kérdezettjei a legtöbben. Jelen kutatásban öt lehetőségből lehetett választani (könyv, folyóirat és újság, hírportál, internetes bejegyzés és blog, valamint egyéb), de a két utolsó lehetőségnél megadott válasz beilleszthető az „internetes bejegyzés, blog” kategóriába. Összességében elmondható, hogy a megkérdezettek egyenlő arányban szeretnek könyvet és internetes bejegyzéseket olvasni, mindkét lehetőségre 15 fő kattintott, ez a minta 55%-át jelenti. A hírportálokat 10 esetben jelölték be, folyóiratot pedig hét fő olvas szívesen. Ha a látássérülés mértéke szerint elemezzük a válaszokat, az látható, hogy a vakok kedvelik leginkább a könyveket, 11 válaszadó közül nyolcan adták meg ezt a lehetőséget is, öten internetes bejegyzéseket is szívesen olvasnak. A hírportálokat és a folyóiratokat ugyanaz a két ember jelölte be. Aliglátó társaik körében is a könyv a legkedveltebb olvasnivaló, tízből 6 fő jelölte meg ezt a lehetőséget, valamint öten az internetes bejegyzéseket, akik közül került ki az a négy ember, aki hírportálokat is szívesen olvas. Három személy csak a folyóiratokat jelölte be kedvelt olvasmányként. Gyengénlátók esetében az internetes bejegyzések a legnépszerűbbek, hat válaszadóból öten ezt jelölték meg, hárman a hírportálokat, ketten olvasnak szívesen folyóiratokat, és csupán egy személy vallotta azt, hogy könyvet olvas a legszívesebben. Ennek oka a gyengénlátók által használt módszerekben keresendő, hiszen ők kevésbé alkalmazzák az úgynevezett vakos technikákat, viszont a látók számára működő megoldások sem feltétlenül testhezálloak. Olvasáshoz használják a látásukat, de segédeszközzre van szükségük, ami nem feltétlenül jelent kényelmes megoldást hosszabb szövegek esetében, mint arról már korábban szó esett.

Az olvasás formátumára Nagy Gábor is rákérdezett saját kutatásában. A kérdőívében négy kategóriát határozott meg, ezek a hangoskönyv, a Braille-írás, a számítógép és a síkírás. E felsorolást én a mobil eszközökkel egészítettem ki, hiszen manapság általánossá vált a tablet és az okostelefon használata. A kérdőívre kapott válaszok pedig igazolták, hogy ezen eszközöket olvasásra is igénybe lehet venni: a megkérdezettek 59%-a, összesen 16 válaszadó mobilját vagy tabletét alkalmazza e célra. Számítógépet összesen 14 személy (52%) vesz igénybe, míg hangoskönyvet 44% (12 fő) hallgat. Síkírás útján 3 érintett tájékozódik, Braille- írást pedig 1 fő olvas. A Nagy Gábor-féle kutatás eredményei szerint is a számítógép és a hangoskönyv a leggyakrabban használt formátum (87% és 74%), mellette 33% jelezte azt, hogy szívesen olvas taktilis úton.⁷⁶ Ha figyelembe vesszük azt, hogy a kutatásban kicsivel több, mint kétszer annyi vak vett részt, mint alig- vagy gyengénlátó, nem meglepő

⁷⁶ Nagy (2007) p. 40.

a Braille-használók magas aránya. A Braille-írással kapcsolatos nehézségekről már szó esett a korábbiakban, mégis fontos szem előtt tartani, hogy a vakok számára milyen fontos e különleges írásmód. *Gulyás Fruzsina* kisgyermekkorától vakként szakdolgozatában így írt: „Amikor önállóan, Braille-ben olvasunk, tanuljuk a helyesírást, gyarapodik szókincsünk. Átkerülünk a történet világába, szinte látjuk magunk előtt a helyszíneket, szereplőket, történéseket.”⁷⁷ *Tóth Zoltán* már 1927-ben komoly kutatásokat végzett az irányban, hogy a vakok milyen képzetekkel rendelkeznek a világról, hogyan képzelik el a vizuális információkat, milyen fogalmi és asszociációs struktúra alakul ki bennük a színekről, formákról, és úgy egyáltalán a minket körülvevő világ látható részéről.⁷⁸

Ha a válaszokat a látássérülés mértéke szerint bontjuk, azt látjuk, hogy a vak válaszadók számára egyformán kedvelt a hangoskönyv, a számítógép és a mobil eszközök használata, mindhárom lehetőségre 6-6 jelölés érkezett. Az aliglátók esetében a mobil eszköz szintén 6 szavazatot kapott, a hangoskönyv csak négyet, míg a számítógépet hárman használják szívesen olvasáshoz. Két válaszadó a síkírást is megjelölte mint alkalmazott formátumot. Gyengénlátók esetében szintén a számítástechnikai eszközök azok, melyek kedveltebbek, 5, illetve 4 fő jelölte meg ezeket.

Hangoskönyvet ketten hallgatnak, és csak egy személy jelezte, hogy nyomtatott szövegeket olvasna. A válaszadók életkorával összevetve nem tapasztalható releváns különbség a fiatalabbak és az idősebbek között. A számadatok eloszlása arányaiban hasonló mintázatot ad minden kategóriában, közel egyformán kedveltek a hangoskönyvek és a számítástechnikai eszközök. *Bukta Gábor* elnökkel folytatott beszélgetésem során is kérdeztem az idősebb korosztályról, hiszen a *Vakok Állami Intézete* megbízásából ő oktatja meggyénkben a felnőttkorban megvakult személyeket a számítástechnikai eszközök használatára. Tapasztalatai szerint az, hogy valaki milyen mértékben képes megtanulni a mobiltelefon vagy a számítógép használatát, sokkal inkább függ az egyén akaratától, motivációjától, esetleges előzetes tudásától, mint az életkorától. Természetesen vannak életkori sajátosságok, de ezek önmagukban nem tekinthetők akadályozó tényezőnek.

Nagy Gábor vizsgálatának az olvasnivaló beszerzési forrására irányuló kérdése válaszlehetőségei közül többet is átvettem, de nem véltem célszerűnek a teljes listát alkalmazni. Közös elem lett a MVGYOSZ könyvtáraiból, valamint más könyvtárakból való kölcsönzés opciói, a szkennelés, a vásárlás, a személyes kapcsolatot útján való kézhez kapás, valamint az internetes forrás mint válaszlehetőség. Az említett kutatásban szerepelt még a postai úton való beszerzés, melyet saját kérdőívemből kihagytam, mert úgy gondoltam, hogy ezen lehetőség megadásának csak akkor van értelme, ha a könyvtári kölcsönzés, az ismerősöktől való beszerzés és a vásárlás válaszoknál jelezzük, hogy csak személyes átvételre gondolunk. Saját kérdőívemben helyette a saját könyvtárat adtam meg lehetőségnak. A megkérdezettek jelentős többsége, 22 fő (81%) jelölte meg az online olvasást vagy az internetről való letöltést

⁷⁷ Gulyás (2014) p. 29.

⁷⁸ Tóth (1997)

elsődleges forrásnak. Feltehetőleg e kérdésnél a válaszadók már nem csupán a könyvekre gondoltak, mikor kiválasztották, hogyan jutnak hozzá az olvasott szövegekhez, így az online tartalmak kedvelése megnöveli a tárgyalt válaszlehetőség népszerűségét. Továbbá könyvek letöltése sem ritka például a Magyar Elektronikus Könyvtárból vagy az applikáció útján az MGVYOSZ hangoskönyvtárából. A telefonos kérdőív felvétel során kiderült számomra, hogy a válaszadók ez utóbbi lehetőséget nem feltétlenül tekintik kölcsönzésnek. Számukra ez sokkal inkább az internetes tartalom letöltéséhez tartozik, holott ez valójában egy tagsághoz kötött online könyvtári szolgáltatás. Hét megjelölés érkezett a szövegségtől való kölcsönzésre, ebből kettő a telefonon felvett kérdőívek során került a válaszok közé, miután a kérdezettek említették, hogy szívesen használják letöltésre az említett mobiltelefonos applikációt. Nyolcan jelezték, hogy barátoktól és ismerősöktől is kapnak olvasnivalót, ez a válaszadók 30%-ára jellemző. Nagy Gábor fejti ki ennek lehetséges magyarázatát, miszerint ha valaki egyszer beszakennelt egy szöveget, azt könnyedén továbbíthatja az interneten másoknak. Létezik egy csak látássérült tagokból álló levelezőlista, mely kifejezetten azt a célt szolgálja, hogy egymásra találjon az, aki szeretne egy könyvet nem papíralapon elolvasni, és az, aki ugyanezt a művet birtokolja valamilyen számítógépes formátumban.⁷⁹

A vakok és az aliglátók közül kerültek ki azok, akik megvásárolják az olvasnivalót, feltehetőleg könyveket. Ez egybeesik azzal a korábbi megállapítással, hogy a megkérdezettek közül a vakok és aliglátók szívesebben olvasnak könyveket, mint gyengénlátó társaik. Viszont ellentmond Nagy Gábor megállapításának, aki eredményeivel azt mutatta ki, hogy az általa egy kategóriaként kezelt alig- és gyengénlátók több könyvet vásárolnak, mint vak társaik.⁸⁰

Kevesen vannak, akik maguknak szkennelik vagy szkenneltetik a szövegeket, illetve akik könyvtárból kölcsönöznek, mindkét lehetőségre 4–4 válasz érkezett, továbbá 3 fő jelölte be, hogy saját vagy családja házi könyvtárát is igénybe veszi. Köztük van az az idős úr is, akivel telefonon vettem fel a kérdőívet, és mint kiderült, jelentős saját hangállománnyal rendelkezik, köszönhetően annak, hogy éveken keresztül dolgozott az MGVYOSZ digitalizálási projektjében, illetve annak, hogy különböző online forrásokból beszerzett szövegeket a DEX elnevezésű konvertáló programmal alakít át mp3 formátummá, melyek így többféle eszközön hallgathatóvá válnak számára.

Az olvasói ízlésre vonatkozóan mind az országos, mind a Nagy Gábor-féle kutatásban találunk kérdéseket, illetve az általam összeállított kérdőív tartalmazott kérdést a legkedvesebb szerző/olvasmány, valamint a legutóbb olvasott művek feltérképezésére. A két korábbi vizsgálat tízes listája kicsit más sorrendben, de tartalmazza ugyanazon magyar alkotók neveit, az országos felmérésben pedig természetesen szerepelnek napjaink népszerű külföldi szerzői is. A tanulmányok

⁷⁹ Nagy (2007) p. 37.

⁸⁰ Nagy (2007) p. 37.

szerzői mindkét esetben a magyar klasszikusok neveinek jelenlétét részben az iskolai kötelező olvasmányok összetételének tulajdonítják.⁸¹

Válaszadóim közül sajnos többen figyelmen kívül hagyták többnyire mindkét kérdést. A megadott válaszok sokszínűsége és a minta kis száma miatt nem lehetséges az említett két kutatáshoz hasonlóan rangsort felállítani, emellett az adatok összehasonlítása is nehézkes. Például *Jókai Mórt*, aki mind az országos, mind a látás-sérülteket kérdező korábbi kutatás szerint az elsők között szerepel, *Gárdonyi Gézával* és *Szabó Magdával* egyetemben válaszadóim meg sem említették, csupán a legutóbb olvasott művek listáján szerepelnek *Az aranyember* és *Az ajtó című* regények vonatkozásában. Klasszikus írók közül *Fekete István*, *Móricz Zsigmond* és *Kosztolányi Dezső* neve került elő magyar részről, külföldi szerzőként pedig *Jules Verne* és *Alexandre Dumas* szerepelt. A könnyebb műfajokat pedig az országosan is népszerű *Vavyan Fable*, *Danielle Steel* és *Stephen King* képviseli.

A telefonos kérdőívkitöltés során betoldottam még egy plusz kérdést, mely az online változatban nem szerepelt, és így hangzott: Mit jelent Önnek az olvasás? Ezt megkérdeztem Bukta Gábortól is beszélgetésünk során. A kérdésre az alábbi válaszok érkeztek:

„Úgy gondolom, hogy hasznos időtöltés, meg az ember tanul is a könyvekből.”

„Mint gyerekkoromban a fantázia, ahogy kiteljesedik. Újra látok, újra élek, újra harcolok, újra legyőzöm, és én vagyok a legkisebb, a legokosabb, a legjobb.”

„Nyilvánvalóan élményt jelent olvasni. Szeretek olvasni. Napi szinten olvasok, az életem része.”

„Kikapcsolódást, információszerezést. Az ember nyitott lesz a világra, kinyílik előtte a világ.”

„Egyrészt azt, hogy fejlődjek, megismerjem azokat a dolgokat, amiket nem tudok. És az időmet ezzel tudom jól kitölteni. Örülök annak, ha megismerhetek valamit, amit eddig még nem tudtam.”

„Olvasni jó. Sőt, hogy Szabados Ágit idézzem: olvasni nagyon jó!”

Könyvtárhasználati szokások

A második nagy részegységben a könyvtárhasználati szokásokat szerettem volna körüljárni. Legelső kérdésként így azt tettem fel, hogy a válaszadók járnak-e rendszeresen könyvtárba. A megkérdezettek 89%-a, vagyis 24 fő válaszolt nemmel. Ennek okaként a következő kérdésben a legtöbben (19 fő, 79%) azt jelölték meg, hogy sokkal egyszerűbb számukra az interneten megkeresni az őket érdeklő dolgokat. Továbbá öten, a nemleges választ adók 21%-a jelezte, hogy úgy gondolja, hogy az őt érdeklő információforrás nincs meg a számára megfelelő formátumban, négyen pedig arra hivatkoztak, hogy nincs lehetőségük elmenni a könyvtárba. Az érintettek közül ketten nem válaszoltak, egy kizárólag folyóiratokat olvasó hölgy pedig arra hivatkozott, hogy szerinte a könyvtári gyűjteményben nincs meg az őt érdeklő

⁸¹ Nagy (2007) p. 38; Tóth (2019) p. 250–251.

olvasmány. A könyvtárból való távolmaradás okait Az én könyvtáram projekt vizsgálata is kutatta, ám az országos kutatásban a megkérdezetteknek saját szavaikkal kellett megfogalmazni a választ.⁸²

A könyvtári tagságot firtató kérdésre, mely az országos kutatásban is szerepel, hét fő (26%) jelezte, hogy jelenleg is tag egy vagy több könyvtárban. Öt személy (19%) jelenleg nem tagja egy könyvtárnak sem, de a közelmúltban az volt, 11 válaszadó (41%) pedig öt évnél régebben rendelkezett aktív tagsággal. Négy fő soha nem iratkozott be könyvtárba. Az országos eredményeket tekintve válaszadóim felülmúlják az országos átlagokat, bár nem jelentősen. Azok aránya, akik még sosem rendelkezek könyvtári tagsággal, jelentősen elmarad az országos átlagtól, mely 40% körüli, míg a négy fő a minta 15%-át teszi ki. Továbbá a többszörös tagsággal rendelkezők aránya magasan felülmúlja az országos 0,9%-os arányt.⁸³ Ennek magyarázatát a következő kérdésre adott válaszok meg is adják. A többszörös tagságot megjelölő személyek mind a válaszlehetőségek között nem szereplő MVGYOSZ könyvtárakat adták meg, megyei könyvtár társaságában, valamint 3 esetben a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárat nevezték meg párhuzamos tagsági viszonyként. Továbbá négy válasz érkezett a megyei, valamint a települési könyvtárakra, illetve hárman jelölték meg a felsőoktatási könyvtár opciót. A MVGYOSZ könyvtárait a többszörös tagsággal rendelkezőkkel együtt összesen hat személy jelölte be (22%). Legnagyobb arányban a látássérültek is valamely közkönyvtár tagjai, összességében a válaszadók 48%-a (13 fő) tartozik e körbe, mely alulmúlja az országos 81%-ot.⁸⁴ Annak ellenére, hogy csupán heten jelezték, hogy jelenleg is könyvtári tagsággal rendelkeznek, csak 10 válaszadó hagyta üresen a könyvtártípusokra vonatkozó kérdést. Ennek köszönhetően azonban több információhoz jutottunk a kérdést illetően. Fontos megjegyezni még, hogy az MVGYOSZ könyvtárainak használatához nem szükséges külön beiratkozás és tagdíj megfizetése, elég az érvényes egyesületi tagságot jelezni, továbbá, mint már szó esett róla, a mobiltelefonos kölcsönző applikációt sem kötik a könyvtári tevékenységek köréhez.

Az országos felmérés rákérdezett arra, hogy a válaszadók milyen gyakorisággal járnak könyvtárba. Mivel feltételeztem, hogy az általam kijelölt célcsoport ritkán látogatja a könyvtárat, érdemesebbnek láttam munkámban e kérdés válaszait ötvözni a szintén az említett kérdőívből vett szolgáltatásokra vonatkozó kérdéssel (Vett-e igénybe könyvtári szolgáltatást akár beiratkozás nélkül az elmúlt 12 hónapban, beleértve az elektronikus szolgáltatásokat is?), melyet a kérdezőbiztosok csak a könyvtári tagsággal nem rendelkezőknek tettek fel, és ott csak igennel vagy nemmel lehetett felelni.⁸⁵

A látássérültek által adott válaszokból kitűnik, hogy a legtöbben (12 fő, 44%) az elmúlt egy évben nem vett igénybe semmilyen szolgáltatást, de régebben igen.

⁸² Tóth (2019) p. 225.

⁸³ Tóth (2019) p. 215.

⁸⁴ Tóth (2019) p. 216.

⁸⁵ Tóth (2019) p. 220–221.

3–3 fő jelölte be a havonta, félévente és évente lehetőségeket, egy diplomás hölgy pedig heti rendszerességgel látogatja felsőoktatási intézményének könyvtárát.

Az igénybe vett szolgáltatások esetén természetesen az országos kutatás listája minden lehetséges esetet felsorol, melyet szintén nem láttam észszerűnek szó szerint átvenni saját kérdőívembe. Helyette egy rövidített, nyolc válaszból álló jegyzéket állítottam össze, melynek elemei tartalmilag lefedik Az én könyvtáram projekt vizsgálatában szereplő válaszlehetőségeket. A kérdésre 10 fő nem adott választ azok közül, akik saját bevallásuk szerint egyáltalán nem járnak könyvtárba, vagy az elmúlt egy évben nem vettek igénybe könyvtári szolgáltatást. A válaszadók több mint a fele kölcsönözni szokott a könyvtárból, de néhányan bejelölték még a szkennelést és fénymásolást, a kulturális programokon való részvételt (4–4 fő), valamint három fő kereste fel az intézményt információszerzés céljából, öten pedig helyben használták a dokumentumokat.

Végül a válaszadókat arról kérdeztem, hogy van-e olyan szolgáltatás, melyet szívesen igénybe vennének, de a könyvtárban nem létezik. Csupán 9 megkérdezett élt a javaslattétel lehetőségével. Ebből kettő javaslat (a könyvtár közösségi térként való funkcionálása és kreatív foglalkozások és klubok működtetése) létező szolgáltatás a *Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtárban*, illetve a mentorálásuk alá vett települési könyvtárak némelyikében. Az egyik válaszadó örömmel fogadná, ha az új könyvekről és kiadványokról hírlevélben értesülhetne. Volt, aki a hangoskönyveket hiányolja a könyvtár gyűjteményéből, pedig a megyei könyvtár rendelkezik bizonyos számú hangállománnyal, mely CD-n kölcsönözhető is, valamint könyvtárközi kölcsönzés útján további művekhez lehet hozzájutni. Ugyanígy e kiadványok bármely települési könyvtárban elérhetőek. Érkezett javaslat több segédeszköz, például beszélő számítógép biztosítására, mely valójában a Windows operációs rendszerekkel működő helyben használható PC-kkel megoldott. Egy megkérdezett helyben használható nagyítókkal szerelné fel az intézményt, egyvalaki számára az jelentene segítséget, ha a könyvtárban Braille-formátumban tudna nyomtatni. További két személy pedig a könyvtári állomány online hozzáféréseben látja a megoldást a VGYHME elnökével egyetemben, de érkezett speciális segítő személy jelenlétére vonatkozó javaslat is.

Lehetséges megoldások a könyvtárak számára

Egy vak férfi így fogalmazta meg a könyvtárakkal kapcsolatos tapasztalatait és gondolatait a könyvtári szolgáltatásokra vonatkozó utolsó kérdésnél: „A könyvek megtalálásában mindenhol segítenek. Azonban nem lenne rossz egy olyan segítő, aki a könyv tartalmának feldolgozásában, felolvasásában tudna segíteni. Mivel kevés az a helyzet, amikor fogyatékkal élő keresi fel a könyvtárat, így nyilván nem célszerű folyamatosan azért alkalmazottat fenntartania a könyvtárnak, hogy ez biztosítva legyen, de mondjuk előre egyeztetett időpontban lehessen ilyen kívánsága egy fogyatékkal élőknek. A gyengénlátókra is gondolva nem lenne rossz egy olvasótévé vagy egy speciális e-nagyító beszerzése a könyvtárnak, amit a helyszíni használatra igénybe tudnának venni.” A leírtak összhangban vannak azzal, amit *Bartos Éva*

az OSZK KMK által lefolytatott, fogyatékossgal élő személyeket megkérdező kérdőíves vizsgálat eredményeinek összefoglalásakor is megfogalmazott. A szerző szerint, aki munkássága során kiemelten foglalkozott a fogyatékossgal élő személyeket érintő kérdésekkel és az esélyegyenlőség problémakörével, azt a fő megállapítást tette, hogy az érintettek számára kiemelten fontos a személyes segítségnyújtás.⁸⁶

A speciális segítőtárs szerepét a könyvtár bármely dolgozója képes lehet ellátni megfelelő szakember által vezetett felkészítő tréninget követően, nem szükséges külön szakképzett személyt foglalkoztatni ezért. Némi plusz személyes támogatásra, mint ahogy a válaszába is utal erre, nem csupán a látássérültek számára, hanem bármely fogyatékossgatípussal élőknek szüksége lehet. Erre nyújt megoldást az OSZK Könyvtári Intézetének „Felkészülés a fogyatékossgal élők korszerű könyvtári ellátására” elnevezésű 60 órás ingyenes akkreditált továbbképzése. A képzés középpontjában a fogyatékossgal élőkkel kapcsolatos speciális kommunikációs helyzetek, a speciális eszközök, az akadálymentesítés, valamint a fogyatékossgal élők könyvtári esélyeinek javítása és annak lehetőségei állnak.⁸⁷ Ez is azt mutatja, hogy a könyvtárak sem feledkeznek meg a speciális igényű csoportokról, mint ahogyan a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár stratégiai tervének küldetésnyilatkozatában is megfogalmazódik: „a könyvtár feladata az, hogy az állampolgárok számára egyenlő eséllyel biztosítson szabad, korlátozás nélküli hozzáférést a dokumentumokhoz és az információhoz”.⁸⁸ A fogyatékossgal élő személyek könyvtári ellátása érdekében az elmúlt évtizedben tett intézkedésekről és szándékokról a *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás* hasábjain jelent meg összefoglaló értekezés, mely szintén az intézmények pozitív, cselekvő hozzáállását bizonyítja.⁸⁹

Bukta Gábor tapasztalatai szerint a könyvtár számára felesleges lenne kézinagyító, olvasótévé vagy hasonló eszköz beszerzése, hiszen ezek funkciói helyettesíthetők ma már az okostelefonos applikációkkal, a számítógépen is a Windows platformnak köszönhetően egy billentyűkombinációval megnyitható a Nagyító és a Narrátor. Nem hagyható figyelmen kívül azonban, hogy főleg az idősebb emberek közül nem mindenki használ okoseszközt vagy számítógépet, nem minden felnőttkorban megromlott látású ember fordul az egyesülethez vagy épp a Vakok Állami Intézetéhez a rendelkezésre álló eszközök használatának megismeréséért. Számukra véleményem szerint is lenne létjogosultsága legalább egy digitális vagy hagyományos, erős kézinagyító, illetve egy olvasótévé beszerzésének. A számítógép használatához pedig szintén szükség lehet a speciális segítő közreműködésére, akár abban, hogy a Nagyítót vagy a Narrátort elindítsa, akár abban, hogy az olvasó saját fülhallgatóját csatlakoztassa a számítógéphez, megmutassa, hol kell a CD-t, DVD-t

⁸⁶ Bartos (2012)

⁸⁷ Könyvtári Intézet, <https://www.ki.oszk.hu/tanfolyamok/felkeszules-fogyatekossgal-elok-korszeru-konyvtari-ellatasara>

⁸⁸ Stratégiai Terv (2017) p. 4.

⁸⁹ Bartos (2019)

vagy épp egy pendrive-ot behelyezni, de akár a teljes digitális idő alatt is nyújthat támogatást a segítő szerepét betöltő könyvtáros.

A digitális gyűjtemény a megkérdozettek válaszai alapján valós és élő igény a látássérültek részéről (is). A hazai szerzői jogi rendelkezések azonban ezt nem teszik olyan könnyen lehetővé. A könyvtár saját részére ennek értelmében bizonyos feltételekkel a dokumentumok másolhatóak, illetve zárt rendszeren belül az elektronikus dokumentum egyszerre több terminálon is megjeleníthető (szintén meghatározott feltételek szerint), de arra már nem ad lehetőséget, hogy saját online gyűjteményt alakítson ki. A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény értelmében természetes személy sem készíthet saját részre teljes másolatot egy könyvről, azonban néhány oldal elhagyásával bizonyos feltételek mellett van a digitalizálásra lehetősége, amennyiben a másolatot később nem adja tovább, nem sokszorosítja, nem használja fel jövedelemszerzés céljából. Továbbá, mint arról már korábban szó esett, a törvény a fogyatékossggal élő személyek igényeinek kielégítése céljából szabad felhasználást biztosít, amennyiben az nem szolgál üzleti érdeket, csak a fogyatékossggal élők igényeire fókuszál, és a célnak megfelelően valósul meg.⁹⁰ Hozzá kell tenni azonban, hogy például a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtárban is található Zeutschel Zeta típusú könyvgerinckímélő szkennert egy vak vagy aliglátó személy nem képes egyedül használni, bármennyire is kényelmes és könnyen kezelhető az eszköz beépített kezelőfelülete.

A digitális gyűjtemény kialakításának kérdésköre összekapcsolódik az e-könyvek kölcsönzésének problematikájával, hiszen annak is részben a szerzői jogi rendelkezések szabnak határt. Az e-könyvek könyvtári kölcsönzésére nemzetközi szinten számos megoldási kísérlet és jó gyakorlat látható, és minden esetben a szerzői jog a kulcs. Az Amerikai Egyesült Államokban például a szerzői jog átruházhatósága folytán lehetőségessé vált egy országos lefedettségű, felhőalapú, könyvtári tagsághoz kötött szolgáltatást kiépíteni. A felhőalapú szolgáltató rendszer kiépítése több európai országban megtörtént, Norvégiában pedig egy állami szinten koordinált kollektív engedélyezési rendszer keretében komoly digitalizálásba kezdtek, és az így kialakított állomány szerzői jog által védett részét is hozzáférhetővé tették, ingyenesen bárki számára, aki norvég IP-címmel rendelkezik. A szerzők bármikor visszavonhatják az adatbázisban való megjelenésére vonatkozó engedélyüket.⁹¹

Az online tartalmakat az úgynevezett DRM-technológiával teszik védetté, mely többek között a másolásvédelemért és a tartalom elérési idejének korlátaíert is felelős. Hazánkban jelenleg viszonylag kevés az ingyenes, online elérhető szépirodalom, ezeket főként az Országos Széchényi Könyvtár által életre hívott Magyar Elektronikus Könyvtár és a Petőfi Irodalmi Múzeum keretein belül működő DIA (Digitális Irodalmi Akadémia) szolgáltatja. De nem szabad elfeledkezni az Arcanum tartalomszolgáltató portálról sem, mely a Digitális Tudománytár mellett számos ingyenesen hozzáférhető, folyamatosan bővülő adatbázissal rendel-

⁹⁰ Wolters Kluwer Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99900076.tv>

⁹¹ Sándor (2018)

kezik, többek között teljes szövegű szépirodalmi alkotások is megtalálhatóak, az oldal felületén elolvashatóak.⁹² Mindezek mellett a könyvtárak egy része, főleg a felsőoktatási és szakkönyvtárak tagjaik számára hozzáférhetővé teszik az előfizetés útján használható online adatbázisokat, de ezek a szakirodalom megfelelő elérhetőségét biztosítják.

Megoldás lehet ebben egy olyan online, felhőalapú rendszer kialakítása, mely tartalmazhatná a digitalizált vagy az eleve e-könyvként megszületett könyveket, valamint az ország könyvtárait összekapcsolva bárholnan elérhető és bővíthető lehetne, így nem a nemzeti könyvtárainkra vagy akármelyik másik könyvtárra hárulna a digitalizálás teljes súlya. Hozzáférést lehetne korlátozni a fogyatékkal élő felhasználókra, hasonlóan a Lapról Hangra vagy a Bodor Tibor Hangoskönyvtár által használt megoldásokhoz, ezzel is eleget téve a szerzői jogi rendelkezéseknek, de egy jó DRM-technológiával a nemzetközi példák nyomán akár a könyvtári tagsághoz, vagy díjhoz kötött kölcsönzői rendszert is létre lehetne hozni. Igaz, ennek lehetséges módjáról hazánkban még nem született egyetértés, valamint gátat szab az is, hogy az anyagi források és a szükséges eszközpark sem áll a köz-könyvtárak rendelkezésére.⁹³ Ehhez társulnak a kiadói aggodalmak, miszerint az elégtelen DRM-rendszerek és a néhol szinte ellentmondásosan megfogalmazott törvényi rendelkezések nem védik megfelelőképp a kölcsönzésre kiadott tartalmakat, nem beszélve arról, hogy egy könnyen hozzáférhető, tartalmában friss digitális gyűjtemény visszavetheti a könyveladást, ezen keresztül pedig a kiadói bevételeket.⁹⁴

Fontos szem előtt tartani, hogy a könyvtárak számára is igen fontos a digitalizáció és az online tartalmak szolgáltatói rendszerének kiépítése. 2017-ben fogadták el a Digitális Nemzet Fejlesztési Program megvalósításának elősegítésére a Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia, mely 2025-ig fogalmaz meg elérendő célokat. Egyik ilyen cél, hogy az idei évre, tehát 2020-ra a közgyűjtemények digitalizált dokumentumainak aránya elérje a teljes digitalizálandó állomány 50%-át. Ezzel párhuzamosan kell megvalósítani a Nemzeti Adattár Projektet (NAP), mely a digitalizált tartalmak könnyebb kezelhetőségét és elérhetőségét szolgálja, többek között egy közös online, könnyen kezelhető keresőfelületet biztosít a felhasználók számára. A Stratégia megvalósulását a könyvtári ágazatban az Országos Széchényi Könyvtár moderálja.⁹⁵ Az Emberi Erőforrások Minisztériuma 2019 nyarán pályázatot írt ki a vidéki megyei hatókörű városi könyvtárak, állami egyetemi könyvtárak, illetve azok konzorciumai számára. A 322 millió forintos keretösszegű, vissza nem térítendő támogatás célja a különböző típusú könyvtárak digitalizálási tevékenységeinek megerősítése, a helytörténeti és unikális, valamint az oktatást támogató dokumentumok digitalizálásához, hozzáférhetőségének kiépítéséhez szükséges

⁹² Arcanum tartalomszolgáltató, <https://www.arcanum.hu/hu/>

⁹³ Szalacsi (2013) és Tóth (2013)

⁹⁴ Dancs (2012)

⁹⁵ Országos Széchényi Könyvtár, <http://www.oszk.hu/kds-k>

erőforrások biztosítása.⁹⁶ A nyertes könyvtárak a tanulmányunk írásának idejében is azon dolgoznak, hogy a kapott összegeket megfelelően használják fel digitalizálási célokra, melyek kimenetele talán pont az a felület lesz, melyre a látássérültek is vágnak.

VII. ZÁRÓ GONDOLATOK

A látássérült társaink olvasási szokásait még számos aspektusból lehetséges lenne elemezni. Kutatásom során nem tértem ki többek között a könyvtárról és könyvtárosokról alkotott képre, az olvasás szubjektív megítélésére, nem kérdeztem rá a bővebb médiahasználatra, a családi háttérből fakadó vagy egyéb szociális jellemzőkre, vagy arra, hogy a speciális általános iskolába járó kollégista gyermekeknél melyek a meghatározó tényezők az olvasási szokások tekintetében. További kutatások tárgya lehet, hogy az érintettek esetében milyen befolyást gyakorol a látássérülés kialakulásának időpontja, illetve a korábbi vizuális tapasztalatok mennyisége és minősége az olvasási kedvre, az olvasmányok értelmezésére, hisz mint ahogy arról már szó esett, a vizuális tapasztalatok alapjaiban határozzák meg a személyben kialakult képzetek sokaságát.⁹⁷ A vizsgálat tárgyát akár nemzetközi szintű összehasonlítás felé is tovább lehet gondolni annak tükrében, hogy a különböző országokban eltér a rehabilitációs és rehabilitációs, valamint az oktatási és bizonyos esetekben a közgyűjtemények kölcsönzési rendszere.

Az a hipotézis, miszerint a látássérült személyek érdeklődési köre, olvasmányaik témája és összetétele nem tér el jelentősen látó társaikétól, igazolódni látszik, de nem lehet eltekinteni attól, hogy csekély létszámú, könyvszerető minta szolgáltatja az információkat. A modern technológiák jelentősen megkönnyítik a fogyatékosokkal az információkat. A modern technológiák jelentősen megkönnyítik a fogyatékosokkal az információkat. A modern technológiák jelentősen megkönnyítik a fogyatékosokkal az információkat. A modern technológiák jelentősen megkönnyítik a fogyatékosokkal az információkat.

Sejtésem beigazolódt, miszerint a vizsgált populáció nem vesz részt jelentősen a közkönyvtárak életében, feltehetőleg nincsenek teljesen tisztában a számukra is releváns szolgáltatásokkal. A könyvtár és a fogyatékosokkal élők kapcsolatát több ponton lehetne erősíteni, melyből mindkét félnek ki kell vennie a részét. Természetesen komoly létjogosultsága van az MVGYOSZ könyvtárainak, de egyrészt azok gyűjteménye elmarad a siknyomtatásban megjelenő irodalom terjedelmétől, másrészt Budapesten találhatóak, és kizárólag a dokumentumok gyűjtését, ápolását, sokszorosítását, kölcsönzését végzik. Ellenben a közkönyvtárak szolgáltatásainak

---

⁹⁶ Emberi Erőforrások minisztériuma, <https://www.kormany.hu/hu/emberi-eroforrasok-miniszteriuma/kulturaert-felelos-allamtitkarsag/hirek/palyazat-a-nemzeti-kulturalis-kincsek-es-a-konyvtari-tartalmak-digitalis-megorzesere>

⁹⁷ Tóth (1997)

palettája manapság igen széles annak köszönhetően, hogy jelenlegi kultúránk megkívánja, hogy a könyvtár a közösségi tér szerepét is betöltse, mely lehetőséget adhatna a fogyatékossgal élők, köztük a látássérült személyek társadalmi integrációjának és elfogadottságának növelésére.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 141/2000. (VIII. 9.) Kormányrendelet a súlyos fogyatékossg minősítésének és felülvizsgálatának, valamint a fogyatékossgai támogatás folyósításának szabályairól. Wolters Kluwer Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A0000141.KOR&searchUrl=/gyorskereso%3Fkeyword%3Dfogyat%25C3%25A9koss%25C3%25A1g> [2020.05.04.]
1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról. Wolters Kluwer Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99900076.tv> [2020.05.04.]
- A fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezmény: <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html#Fulltext> [2020.05.12.]
- Bartos Éva (2012): Megkérdeztük a fogyatékos személyeket: mi a véleményük a könyvtárról? *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 21. évf. 3. sz. p. 10–15. http://epa.oszk.hu/01300/01367/00199/pdf/EPA01367_3K_2012_03_10-15.pdf [2020.05.13.]
- Bartos Éva (2019): Társadalmi követelmények és igények speciális könyvtári ellátásra. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 66. évf. 3. sz. p. 149–152. <http://tmt.omikk.bme.hu/tmt/article/view/11105/12711> [2020.05.13.]
- Bemutatták az első, kifejezetten vakoknak szánt tablettet. *Vakok és Gyengénlátók Közép-Magyarországi Regionális Egyesületének honlapja*. 2017. január 19.: <https://www.vgyke.com/hir/bemutattak-az-első-kifejezetten-vakoknak-szant-tablettet/> [2020.05.04.]
- Bieber Mária (2016): Mi újság a Braille-írás-olvasás „háza táján”? – Az aktualítások összegzése – 2. rész. *Vakok Világa*, 2016. október. *Magyar Vakok és Gyengénlátók Bács-Kiskun Megyei Egyesülete*: http://www.bacsvakok.hu/?page=page&name=mi_ujsag_a_braille_iras_olvasas_haza_tajan13 [2020.05.05.]
- Birkás Péter (2019): Itt az eszköz, ami szemet ad a vakoknak. *24.hu*: <https://24.hu/tech/2019/01/17/orcam-myeye2-vakok-gyengenlatok-szemuveg-ces-2019/> [2020.05.04.]
- Blindness and vision impairment. *WHO hivatalos honlapja*. 2019. október 8.: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/blindness-and-visual-impairment> [2020.05.05.]
- Bodor Tibor Hangoskönyvtár. *A Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetségének honlapja*: <https://www.mvgyosz.hu/amit-adunk-hu/latasserulteknek-hu/bodor-tibor-hangoskonyvtar/> [2020.05.05.]

- Dancs Szabolcs (2012): Az elektronikus kötelezpéldányok könyvtári szolgáltatása. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 59. évf. 10. sz. http://tmt-archive.omikk.bme.hu/show_news.html?id=5707&issue_id=542.html [2020.05.05.]
- DEX konvertáló program. *Informatika a Látássérültekért Alapítvány*: http://infoalap.hu/tevekenysegek/sajat_fejlesztések/dex/ [2020.05.05.]
- Eszközvásárlási kedvezmény. *Informatika a Látássérültekért Alapítvány*: http://infoalap.hu/szolgáltatások/eszközvásárlási_kedvezmény/ [2020.05.05.]
- Fábi Tímea – Szatmári Péter (2007): *A látássérült emberek számítástechnikai lehetőségei és eszközei*. Budapest. http://www.szpeti.hu/wp-content/uploads/2010/03/vakugyi_informatika_jegyzet.pdf [2020.05.05.]
- Felkészülés a fogyatékossgal élők korszerű könyvtári ellátására. *Könyvtári Intézet honlapja*: <https://www.ki.oszk.hu/tanfolyamok/felkeszules-fogyatekossgal-elok-korszeru-konyvtari-ellatasara> [2020.05.12.]
- Fogyatékossgal élők adatai. *Központi Statisztikai Hivatal*: http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_fogyatekossgal [2020.05.05.]
- Gereben Ferenc (2002): Olvasás és könyvtárszociológiai vizsgálatok Magyarországon. In: Horváth Tibor – Papp István (szerk.): *Könyvtárosok kézikönyve* – 4. kötet. Budapest: Osiris Kiadó. p. 17–50.
- Gombás Judit (2016): *Budapesten élő, 18–65 év közötti látássérült személyek szabadidő-sportolási szokásainak, és a szabadidősport látássérültek számára akadálymentes hozzáféréseinek vizsgálata*. Budapest, Testnevelési Egyetem. <http://real-phd.mtak.hu/467/19/gomb%C3%A1sjudit.d.pdf> [2020.08.06.]
- Gulyás Fruzsina (2014): *A látássérültek kommunikációja*. Miskolc, Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar. <http://midra.uni-miskolc.hu/document/18949/12631.pdf> [2020.05.05.]
- Heves megyére vonatkozó területi adatok. *Központi Statisztikai Hivatal*: http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_teruleti_10 [2020.05.05.]
- Horváth Balázs (2016): Elkészülhet a vakoknak szánt e-bookolvasó. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 63. évf. 3. sz. p. 125. http://epa.oszk.hu/03000/03071/00094/pdf/EPA03071_tmt_2016_03_121-131.pdf#page=5 [2020.05.05.]
- Horváthné Mészáros Márta (2006): *Ajánlások gyengénlátó és aliglátó gyermekek, tanulók kompetencia alapú fejlesztéséhez*. Budapest: SuliNova Közoktatás-fejlesztési és Pedagógus-továbbképzési Kht. <http://www.kooperativ.hu/szovegertes/ajanlasok/szovegertes-05.pdf> [2020.05.05.]
- Informatika a Látássérültekért Alapítvány (2010): *A vak és gyengénlátó emberek számára alkalmazható hangoskönyv megoldások és szabványok áttekintése / A magyarországi helyzet elemzése, potenciális megoldási javaslatok kidolgozása*. Budapest. <http://www.szpeti.hu/wp-content/uploads/2010/03/hangoskonyvekrrol.pdf> [2020.05.05.]
- KDS-K. *Országos Széchényi Könyvtár honlapja*: <http://www.oszk.hu/kds-k> [2020.05.13.]

-
- Kunt Zsuzsanna (2012): A Braille-galaxis válsága (?) - Eredmények és kérdések az esettanulmányok tükrében . *Iskolakultúra*, 22. évf. 12. sz. p. 37–45. http://epa.oszk.hu/00000/00011/00171/pdf/EPA00011_iskolakultura_2012_12_037-045.pdf [2020.05.05.]
- Lapról hangra. <http://www.laprolhangra.hu/magunkrol/bemutakozas> [2020.05.05.]
- Láthassam. *Informatika a Látássérültekért Alapítvány*: <http://infoalap.hu/megoldasok/lathassam/> [2020.05.05.]
- Louis Braille Könyvtár. *A Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetségének honlapja*: <https://www.mvgyosz.hu/amit-adunk-hu/latassserulteknek-hu/braille-konyvtar/> [2020.05.05.]
- Magyar Elektronikus Könyvtár – mp3 formátumú találatok listája. <https://mek.oszk.hu/keresések/keresef.phtml?formatum=MP3> [2020.05.05.]
- Magyar Életrajzi Lexikon <https://www.arcanum.hu/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/c-cs-74E9A/csapody-istvan-74F3F/> [2020.08.06.]
- Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetségének tagegyesületi listája: <https://www.mvgyosz.hu/kapcsolat/tagegyesuletek/> [2020.05.05.]
- MBraille applikáció használati utasítása. <https://mpaja.com/mbraille/hu.lproj/help.htm#introducing-the-braille-keyboard> [2020.05.05.]
- Mezey László Miklós (2005): A hangoskönyv múltja, jelene, jövője. *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 14. évf. 6. sz. p. 23–26.: <http://epa.oszk.hu/01300/01367/00066/pdf/03muhelykerdesek.pdf> [2020.05.05.]
- MOST. <http://rehab.wigner.mta.hu/?q=hu/node/31> [2020.05.05.]
- Múlt, jelen, jövő. *Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetségének honlapja*: <https://www.mvgyosz.hu/tudjon-meg-tobbet-hu/mult-jelen-jovo/> [2020.05.05.]
- Nagy, G. (2007). A vakok és gyengénlátók irodalomhoz jutása. *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 16. évf. 9. sz. p. 31–44. <http://epa.oszk.hu/01300/01367/00129/pdf/04vakok.pdf> [2020.05.13.]
- Az NVDA nyílt forráskódú képernyőolvasó honlapja. <https://www.nvda.hu/> [2020.05.04.]
- Pajor Emese (2009): *Tapintható írásrendszerek, alternatív olvasási módszerek*. Budapest: ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar.
- Pajor Emese (2017). *Látássérülés – Sérült látás?* Budapest: ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar.
- Pályázat a nemzeti kulturális kincsek és a könyvtári tartalmak digitális megőrzésére. Emberi Erőforrások Minisztériuma: <https://www.kormany.hu/hu/emberi-eroforrasok-miniszteriuma/kulturaert-felelos-allamtitkarsag/hirek/palyazat-a-nemzeti-kulturalis-kincsek-es-a-konyvtari-tartalmak-digitalis-megorzesere> [2020.05.13.]
- Pascolini, D. - Mariotti, S. P. (2012): Global estimates of visual impairment: 2010. *British Journal Ophthalmology*. 96. évf. 5. sz. 614–618. doi: 10.1136/bjophthalmol-2011-300539.

- Sándor Eszter Anita (2018): *Az e-könyvek és az e-kölcsönzés megítélése*. Arsoni: <https://arsboni.hu/az-e-konyvek-es-az-e-kolcsonzes-megitelese-2/> [2020.05.05.]
- Stratégiai Terv. Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár: https://brody.iif.hu/sites/default/files/u9439/strategiai_terv_0.pdf [2020.05.13.]
- Szalacsi Alexandra (2013): E-könyvkölcsönző szolgáltatás a hazai könyvtárakban. *Könyvtári Figyelő*, 59. évf. 3. sz. p. 277–282. http://epa.oszk.hu/00100/00143/00087/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2013_2_277-292.pdf [2020.05.05.]
- Szatmári Péter (2008): A látássérült emberek médiafogyasztási és tájékozási lehetőségei. Budapest. <http://www.szpeti.hu/wp-content/uploads/2010/03/ujsagiroszakdolgozat.pdf> [2020.05.05.]
- Szombati Zsigmondné (2010): A látássérült fiatalok olvasási szokásai. Könyv és nevelés, 12. évf. 3. sz. <https://folyoiratok.oh.gov.hu/konyv-es-neveles/a-latasserult-fiatalok-olvasasi-szokasai> [2020.05.05.]
- T. Gábor (2016): Már működik az első Braille-írási tablet. *PC World*: <https://pcworld.hu/mobil/mar-mukodik-az-első-braille-irasos-tablet-172414.html> [2020.05.05.]
- Tapolcai Ágnes – Kojnok Krisztina (2004): A Magyar Elektronikus Könyvtár szolgáltatásai látássérült felhasználók számára és az XML-formátum szerepe. *Könyvtári Levelező/lap*, 16. évf. 2. sz. p. 11–15. http://epa.oszk.hu/00300/00365/00027/pdf/KLL_EPA00365_2004-02_011-015.pdf [2020.05.05.]
- Tóth Máté (2013): Mobilizált könyvtári szolgáltatások. *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 22. évf. 5. sz. p. 3–21. http://epa.oszk.hu/01300/01367/00213/pdf/EPA01367_3K_2013_05_03-21.pdf [2020.05.05.]
- Tóth Máté (2019): Könyvtárhasználat és információkeresés – egy országos reprezentatív felmérés eredményei. In: Béres Judit (szerk.): *A könyvtárhasználat és az információkeresés fejlesztése*. Budapest: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. p. 204–260.
- Tóth Zoltán (1997): *A vakok képzetvilága*. Budapest: Pont Kiadó.
- Versenyfelhívás nemzetközi Braille versenyre. *Informatika a Látássérültekért Alapítvány*: <http://infoalap.hu/versenyfelhivas/> [2020.05.05.]
- Windows Narrátor <https://support.microsoft.com/hu-hu/help/22817/windows-10-narrator-introducing> [2020.05.05.]